

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2014

Jana Renzová

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra křesťanské výchovy

Bc. Jana Renzová

**Úloha křesťanské rodiny v přípravě dítěte
na přijetí eucharistie a svátosti smíření**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Dr. Rudolf Smahel, Th.D.

Studijní program: Učitelství pro základní školy

Obor: Učitelství náboženství pro základní školy - Katechetika

Olomouc 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci 10. 4. 2014

.....

Poděkování

Děkuji touto cestou panu doc. Dr. Rudolfu Smahelovi, Th.D. za odborné vedení, cenné rady a podněty, které mi při zpracování diplomové práce ochotně poskytoval.

Obsah

Úvod.....	5
1 Postavení rodiny v současnosti	7
1.1 Rodina jako základní buňka společnosti.....	7
1.2 Rodina a církev	9
1.3 Křesťanská rodina.....	13
1.3.1 Rodina jako společenství lásky.....	16
1.3.2 Svátosti a rodina.....	18
1.3.3 Modlitba v rodině.....	22
1.3.4 Komunikace v rodině, vzájemný respekt.....	24
1.3.5 Právo a povinnost rodičů vychovávat, odpovědnost za náboženskou výchovu dětí.....	27
1.3.6 Výchovné poslání rodičů - rodič průvodce.....	31
1.3.7 Příklad - předávání našeho způsobu života ve víře.....	35
2 Charakteristika dítěte v mladším školním věku.....	38
2.1 Charakteristika z psychologického hlediska.....	38
2.2 Charakteristika z pohledu náboženské pedagogiky	39
2.3 Specifikace věku, ve kterém mají děti přijmout svátost smíření a eucharistie	45
3 Příprava dítěte na svátost smíření a eucharistie	48
3.1 Vzdálená příprava na přijetí svátostí	48
3.1.1 Lidské předpoklady pro přijetí milostí.....	50
3.1.2 Ucelená iniciace	52
3.1.3 Výchova víry a její zrání jako cíl rodinné katechizace.....	54
3.2 Bezprostřední příprava na přijetí svátostí - spolupráce s knězem, katechetou	59
3.3 Role křesťanského společenství.....	66
Závěr	69
Anotace.....	72
Seznam použitých zkratk.....	74
Bibliografie.....	75

Úvod

První přijetí eucharistie je iniciační svátostí, uvádí věřícího do plného života s Kristem ve společenství církve. Svátost smíření sice nepatří k iniciačním svátostem, ale pro děti užívající rozum povinně předchází prvnímu přijetí eucharistie.

Aby účast dětí na přijetí obou svátostí byla aktivní a přinesla své plody, je třeba neizolovat ji od jejich běžného života. Pro splnění těchto kritérií je nezbytně nutná spolupráce rodičů a to nejen v průběhu přípravy, ale též v době, která jí předchází a bezprostředně následuje.

Rodiče jsou těmi, kteří žádali pro své dítě křest a zároveň slibovali, že je budou vychovávat ve víře. Jejich úkolem je vytvářet ve svých rodinách optimální prostředí pro zrání jeho víry a snažit se je vést k aktivní účasti na společenství s Bohem i ostatnímu křesťany.

V praxi se v procesu přípravy k prvnímu přijetí eucharistie a svátosti smíření u rodičů mnohdy setkáváme s postojem pasivního diváka. Své dítě přihlásí na „kroužek“ náboženství, a když začne navštěvovat třetí třídu základní školy, zajistí jeho zapojení do přípravy na první svaté přijímání. Tím je však jejich bližší zájem většinou vyčerpán. Mají spíše tendenci delegovat zodpovědnost za katechezi na katechetu, či kněze. Žádná teoretická příprava - navíc omezená na jednu vyučovací hodinu týdně a několik setkání v rámci přípravy na přijetí svátostí - nemůže nahradit křesťanský životní styl rodiny (vztahy prožívané mezi rodiči a dětmi, rodinné rituály, domácí prostředí důvěry a bezpečí).

Cílem práce není definitivní odpověď na otázku, zda je (v průběhu výchovy dítěte v rodině) etapě přípravy na přijetí svátostí třeba přikládat zvláštní pozornost, či ji dokonce nějakým způsobem oddělovat od běžného života. Chceme nabídnout pohled na reálnou situaci křesťanské rodiny při plnění zásadního úkolu, kterým doprovázení dítěte v procesu zrání jeho víry bezesporu je. Svoji pozornost zaměříme i na specifikaci možných překážek, které se při plnění jejich role mohou vyskytnout.

Dotkneme se otázky nutnosti spolupráce rodičů s knězem, či katechetou a aktivního začlenění rodiny do farního společenství. K dosažení cíle budeme studovat dokumenty církevního magisteria, příslušnou legislativu i odbornou literaturu zaměřenou na tuto problematiku.

Práce je členěna na tři hlavní části. V první se budeme zabývat postavením rodiny v dnešní společnosti v obecné rovině. Dále se zaměříme na specifickou pastorační činnost církve – pastorační rodin, zda je rodinám oporou v jejich každodenních starostech a zda jim pomáhá nahlížet na život ve světle evangelia.

Ve věcech výchovy víry nelze zaujmout neutrální postoj. Křesťanský rodič nemusí být „vzorový rodič“, ale měl by se snažit být dobrým rodičovským vzorem. Dítě je plně závislé na prostředí, v němž žije. Vyvíjí se podle toho, co vidí kolem sebe a absorbuje do sebe zkušenosti, které prožije. Největší vliv na něj má právě rodičovský vzor. Budeme promýšlet pravdivost prostředí křesťanské rodiny - zda v něm vládne láska, radost ze života, respekt, otevřenost, žije se evangelium.

Ve druhé kapitole se budeme věnovat zkoumání poznatků současné psychologie a pedagogiky o dítěti v mladším školním věku, tedy vývojového stádia, které je v naší zemi obvyklé pro zahájení přípravy k prvnímu přijetí eucharistie.

Ve třetí kapitole se zamyslíme nad úlohou vzdálené přípravy na přijetí svátostí i konkrétními částmi přípravy bezprostřední, která by měla probíhat společně s rodiči. Jsou si rodiče vědomi důležitosti své role v přípravě dítěte na přijetí eucharistie a svátosti smíření a jsou ochotni se do ní – v rámci svých možností – aktivně zapojovat?

V ideálním případě by každá rodina měla být součástí menšího společenství lidí, kteří jsou si blízcí svými zájmy, pravidelně se společně schází, aktivně spolu tráví část svého volného času, modlí se, sdílí své zkušenosti a podporují se tak navzájem ve víře. V závěru práce nastíníme, zda je i toto především v režii rodičovského příkladu.

1 Postavení rodiny v současnosti

1.1 Rodina jako základní buňka společnosti

Rodina je základní stavební buňkou celé společnosti – velké lidské rodiny. Jádrem tohoto nejmenšího společenství je nerozlučitelné manželství muže a ženy. Pevné jádro je předpokladem pro správnou funkci rodiny a zároveň podmínkou pro dobrou výchovu dětí.¹ Je to jedno z hlavních míst, kde se vyvíjí a uplatňuje prosociální lidské chování, které zde má charakter závazku vycházejícího z rolí. Pokud má rodina dobře fungovat, rodič je povinen pomáhat dítěti, dítě je motivováno k pomoci rodičům, sourozenci si musí pomáhat mezi sebou, apod. Rodičovské hodnoty a styl péče o děti přímo ovlivňuje prosociální chování u dětí a jejich životní postoje. V rodině se častěji, než kde jinde, mluví o pomoci nejbližším a důležitosti vnímání pocitů druhých, což usměrňuje dětské interpersonální a sociálně kognitivní zkušenosti, které pak aplikují na řešení problémů ve svém životě. Výsledkem zdárně završeného socializačního procesu je jedinec schopný začlenit se do společnosti a plnit její očekávání.²

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. v části druhé, paragrafech 31-35, výslovně určoval, jak mají vztahy mezi rodiči a dětmi vypadat. Patřil mezi právo soukromé zabývající se manželstvím, založením rodiny a výchovou dětí. Platnost tohoto zákona skončila 31. 12. 2013 a od 1. 1. 2014 byl nahrazen příslušnými ustanoveními nového Občanského zákoníku, který v § 655 stanovuje založení rodiny, řádnou výchovu dětí a vzájemnou podporu a pomoc jako hlavní účel manželství. Druhá část § 687 ukládá manželům povinnost udržovat rodinné společenství, vytvářet zdravé rodinné prostředí a společně pečovat o děti. V oddíle 3 tohoto zákona v § 855–858 jsou formulovány vztahy mezi rodiči a dětmi. Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva spočívající v péči o dítě po stránce tělesného, citového, rozumového i mravního vývoje; v zajišťování jeho výchovy a vzdělávání, jejichž cílem je hmotný a mravní prospěch dítěte. Dokud se dítě nestane svéprávným, je povinno dbát svých rodičů a podřídit se výchovným

¹ Srov. PŠENIČKA, O. *Sexuální výchova v rodině*. 2. vyd. Hradec Králové: Hnutí Rodina ve spolupráci s nakladatelstvím ATD, 1995, s. 304.

² Srov. LAŠEK, J. *Sociální psychologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006, s. 130-131.

opatřením, které jej usměrňují způsobem odpovídajícím jeho rozvíjejícím se schopnostem (tato opatření sledují ochranu morálky, zdraví a práva dítěte, jakož i práva jiných osob a veřejného pořádku).³

Rodina je svým relativně ustáleným životním stylem schopna uspokojit většinu biologických i psychických potřeb, které dítě má. Předává mu bezděčně svoji kulturní úroveň, specifickou dílčích sociálních kontaktů i celkovou rodinnou atmosféru. Ve svých vztazích je pouze rámcově formalizována, v optimální podobě v ní převládá neformální atmosféra a láskyplná péče. V rodině se rozhodne, jak bude člověk reagovat na obtížné životní situace - zda bude vytrvalý, nebo slaboch, zda se stane lehkomyšlným, nebo odpovědným jedincem. Každý z rodičů zde plní svoji nezastupitelnou roli v oblasti mezilidských vztahů i respektování zákonů a autorit. U jedinců pocházejících z neúplných rodin se nevyváženost výchovných faktorů nezřídka projevuje nezralostí a emocionální labilitou jejich osobnosti.⁴

Dnešní dobu charakterizuje krize rodiny jako základního modelu lidského soužití, sociální i ekonomické nerovnováha. Monogamie je sice stále zakotvena v zákoně, ale zároveň velké procento vztahů trpí rozvodovostí a častým střídáním partnerů. Jednou z mnoha příčin těchto negativních jevů je všeobecně podporovaný individualismus a sobectví, stále častější osobnostní nevyzrálость po morální stránce a problémy s přijetím vlastního pohlaví plynoucí z nemožnosti ztotožnit se v průběhu dospívání s rodičem stejného pohlaví, protože ten často v rozvrácené rodině chybí.

Snaha v duchu emancipace uplatnit za každou cenu rovnost pohlaví, kariérismus (potažmo workoholismus) na úkor mateřství a rodičovství také nijak nepřispívají ke stálosti zakládaných manželských svazků. Jak své ženství, či mužství chápeme a projevujeme navenek, je ovlivněno i kulturou a tradicemi národa, ke kterému naše rodina patří, zvyklostmi země, ve které rodina žije. Hovoříme o takzvaném genderu – chápání a projevu mužství, či ženství po stránce psychologické a sociální, který je nedílnou součástí každé kultury. V poslední době

³ Srov. *Zákon č. 89/2012 Sb.: Občanský zákoník* [online]. 3. 2. 2012. [cit. 2014-02-11]. Dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/obcansky-zakonik-novy>

⁴ Srov. ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk, 2000, s. 158-161.

se stále častěji setkáváme se snahami o poskytování rovných příležitostí na úkor přirozených lidských projevů (bez ohledu na odlišné projevy pohlavnosti žen a mužů i gender).

Je zapotřebí společnost opět naučit vnímat rodinu jako základní stavební prvek její stability. Rodina je pro každého z nás důležitá, poskytuje nám pocit bezpečí, bezpodmínečného přijetí, respektu a láskyplné péče. Nejen z výše uvedených formulací, ale i z mnoha dalších ustanovení nového Občanského zákoníku jasně vyplývá, že na dobře fungující manželství a zodpovědné rodičovství klade náš právní systém velký důraz.

1.2 Rodina a církev

Potřeba rodinného soužití je hluboce vepsána do lidského srdce. „*I řekl Hospodin Bůh: ‚Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou.‘ Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem.‘“ (Gn 2,18.24)*

Katolická církev si je plně vědoma skutečnosti, že dobro člověka, společnosti i církve je úzce propojeno s životem rodiny. Biskupská synoda shromážděná v roce 1980 naléhavě doporučila vypracování Charty práv rodiny, kterou dne 22. října 1983 Apoštolský stolec předložil společně s výzvou pro všechny státy, mezinárodní organizace a všechny instituce a osoby zainteresované na poslání rodiny v dnešním světě, aby v ní uvedená práva ctily, skutečně uznávaly a dodržovaly. Ve své preambuli i následujících dvanácti člancích konkrétně ustanovuje podmínky vzniku manželství a založení rodiny. Práva i povinnosti, které zavazují nejen manžele a jednotlivé členy rodiny, ale i státy a instituce v oblasti práva na život, výchovu, ale i sociálního zabezpečení a spravedlivé mzdy za odvedenou práci.⁵

⁵ Srov. APOŠTOLSKÝ STOLEC. *Charta práv rodiny* [online]. 22. 10. 1983. [cit. 2014-02-13]. Dostupné z: <http://www.rodice.wz.cz/charta.htm>

Přinášet neměnné a zároveň stále nové Kristovo poselství rodinám naší doby s sebou nese požadavek, aby církev poznala podmínky, ve kterých se dnešní rodina nachází, situace zahrnující stránky kladné i záporné. Na jedné straně si člověk stále více uvědomuje osobní svobodu a svoji pozornost zaměřuje na kvalitu personálních vztahů v manželství, odpovědné rodičovství, výchovu dětí i rozvoj vztahů mezi rodinami. Je znovu objevována úloha rodiny při budování spravedlivější společnosti. Na straně druhé je patrná deformace některých základních lidských hodnot, kdy dochází k nesprávnému uchopení vzájemné nezávislosti mezi manžely, neshodám v názorech na vztah autority mezi rodiči a dětmi, rostoucímu počtu rozvodů, šíření zla potratu, užívání sterilizace jako metody proti nechtěnému početí. Jako hlavní příčinu těchto jevů můžeme označit chybné chápání pojmu svoboda, který je spojován s jakousi nezávislou silou pohánějící člověka v naplňování vlastních sobeckých potřeb, i když tím mnohdy poškozují zájmy svých nejbližších. Věřící v dnešním světě a zvláště pod nátlakem, který na ně vyvíjejí sdělovací prostředky, nejsou vždy schopni uchránit si smysl pro základní hodnoty. Ukazuje to především vzrůst počtu rozvodů a následných nových soužití u věřících, církevní sňatky bez živé víry, odmítání mravních norem pro uplatňování sexuality v manželství, narůstající počet pouze občanských sňatků i u párů, kde jsou oba manželé pokřtěni.⁶

Posláním církve je evangelizovat. Církev stojí před úkolem důkladně se zamyslet nad způsobem, jakým napomoci uskutečnění toho, aby nastupující kultura byla proniknuta duchem evangelia, uznávala pravé hodnoty a podporovala spravedlnost v mezilidských vztazích. Je třeba, aby lidé byli přiváděni zpět k Bohu, uvědomili si prioritu mravních hodnot pro dobro lidské osoby. Je nutné, aby se vědecký pokrok spojil s moudrostí a snažil se povznést lidskou osobu v její pravdě, svobodě a důstojnosti. Výchova mravního svědomí a prohlubování spojení s božskou moudrostí jak u jednotlivců, tak i u rodin, má napomoci schopnosti aktivně spolupracovat při budování společnosti, kde by vládl duch spravedlnosti a bratrství. Nespravedlnost pramenící z hříchu brání rodinám v jejich plném sebeuskutečnění a uplatňování jejich základních práv a povinností.

⁶ Srov. JAN PAVEL II. Apoštolská adhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981). 2. vyd. Praha: Zvon, 1996, čl. 6-7.

K obrácení a růstu je nutná cesta výchovy, kdy budou jednotliví věřící, potažmo rodiny a národy, trpělivě předávat dál to, co sami přijali z Kristova tajemství. Dospějí tak k jeho plnějšimu poznání a zapojování do svého vlastního života.⁷

Dne 9. května 1981 blahoslavený Jan Pavel II. zřídil Papežskou radu pro rodinu, která nahradila Papežský výbor pro rodinu (založený v roce 1973). Jejím úkolem je podpora a koordinace pastoračních aktivit pro rodiny a ochrana práv rodin v dialogu s orgány jednotlivých států.

Tento charismatický papež založil v roce 1994 tradici Světových setkání rodin. Jeho snahou bylo posílit pouta rodin po celém světě. Jednotlivá setkání mají svá konkrétní témata, jejichž cílem je upozornit na skutečnou hodnotu rodin pro dobro společnosti. Poslední setkání (sedmé v pořadí) proběhlo v červnu 2012 v Miláně na téma „Rodina – práce a slavení“. Podle slov papeže Benedikta XVI. bylo z Milána do celého světa vysláno poselství naděje hovořící o možnosti a zároveň náročnosti žít věrnou lásku navždy, která je otevřená životu. Rodiny tak mohou mít podíl na poslání církve a budování společnosti.⁸

Pastorační činností církve zaměřenou na rodiny je na národní úrovni pověřeno Národní centrum pro rodinu – nestátní nezisková organizace, která byla založena Českou biskupskou konferencí roku 1996. Jejím cílem je monitorovat společenské podmínky, ve kterých se dnešní rodina nachází, podporovat a iniciovat rodinné aktivity v naší zemi. Dále má přinášet zahraniční zkušenosti v oblasti rodinné politiky, konkrétní nabídky podporující zdravé a fungující rodiny a v neposlední řadě pomáhá budovat pro-rodinné klima ve společnosti. Spolupracuje též se zahraničními institucemi zabývajícími se problematikou rodin. V pastoraaci se angažuje jako koordinační a informační centrum diecézních a regionálních Center pro rodinu.⁹

Je třeba, aby církve znovu objevila své láskyplné mateřské nitro. Ona je tou, která rodí, kojí, vede za ruku, napomíná, živí. Pastorační činnost církve je procvičováním její mateřské povahy, společenskou úlohou pak hlásání radostné

⁷ Srov. JAN PAVEL II. Apoštolská adhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), čl. 8-9.

⁸ Srov. NÁRODNÍ CENTRUM PRO RODINU. *VII. světové setkání rodin* [online]. Národní centrum pro rodinu, 25. 10. 2012 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://www.rodiny.cz/cirkev-a-rodina/svetova-setkani-rodin/1991-vii-svtove-setkani-rodin>

⁹ Srov. NÁRODNÍ CENTRUM PRO RODINU. *O nás* [online]. Národní centrum pro rodinu, 3. 5. 2012 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://www.rodiny.cz/o-nas>

zvěsti, i když jde proti proudu – staví se proti převažujícím tendencím ve světě. Je ochránkyní darů, které nejsou jejím vlastnictvím, ale musí jim zůstat věrná. Jejím právem a zároveň i povinností je pečovat o člověka v jeho celistvosti. Má co říci k aktuálním otázkám jako je výchova, zdraví a sociální smír, protože na všechny tyto problémy nahlíží se zřetelem na konečné dobro člověka, jeho svobodu i otevřenosti vůči tomu, co jej přesahuje.¹⁰

Na říjen letošního roku je plánováno mimořádné valné zasedání biskupské synody ve Vatikánu, které se má zabývat tématem „Pastorační výzvy pro rodinu v rámci evangelizace“. Do příprav na toto významné setkání je zapojen celý Boží lid, biskupové, kněží, zasvěcené osoby a věřící laici z místních církví na celé zeměkouli. Synodní zasedání se bude věnovat zvláště problémům manželství, rodinného života, výchově dětí, roli a poslání rodin v církvi i společnosti. Papež ve svém dopise adresovaném rodinám zdůrazňuje nezbytnost podpůrné modlitby a povzbuzuje k aktivnímu zapojení do příprav chystané synody. Vyjadřuje též své přání, aby právě tato synoda rodinám pomohla ve světle a síle evangelijní zvěsti čelit současným výzvám tohoto světa. Připomíná, že jedině Ježíš nám dává tu pravou lásku, své Slovo a chléb života, který je nám oporou při každodenním plnění povinností. Na společné rodinné cestě je možno sdílet mnoho krásných okamžiků – modlitba, jídlo, odpočinek, cestování a poutě, skutky solidarity - chybí-li však láska, pak chybí i radost.¹¹

Mládí je jako okno, kterým do světa vstupuje budoucnost. Naším úkolem je vytvořit materiální a duchovní podmínky pro všestranně harmonický rozvoj lidské osobnosti již od raného dětství. Empatická výchova i otevřený dialog mezi vychovatelem a dítětem patří k základním stavebním prvkům rozvoje nejlepších schopností a dovedností tak, aby se každý z nás v konečném důsledku stal odpovědný nejen za svůj život, ale i za osud všech lidí.¹²

Boží plán s manželstvím a rodinou se uskutečňuje v každodenním životě v podmínkách současného světa. Vzhledem k faktu, že nežijeme v křesťanské společnosti, je pro nás velmi důležitá náboženská socializace. Nejen život

¹⁰ Srov. PAPEŽ FRANTIŠEK. *Prosím o přátelský dialog*. Praha: Ikar, 2013, s. 95-96.

¹¹ Srov. ČESKÁ SEKCE Vatikánského rozhlasu. *Zprávy: List papeže Františka adresovaný rodinám* [online]. Vatikán, 2. 2. 2014 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=19657>

¹² Srov. PAPEŽ FRANTIŠEK. *Prosím o přátelský dialog*, s. 31-32.

v křesťanské rodině, ale i aktivní účast na životě farního společenství, je proto nezbytnou podmínkou k upevnování křesťanského způsobu života. Nedílnou součástí křesťanského způsobu života rodiny by mělo být její začlenění do farnosti. Pravidelná účast na nedělní liturgii v kostele, který spadá do farnosti, kde rodina bydlí (je to důležité pro získání pocitu jistoty, že jsme součástí konkrétní farní rodiny), ministrantská služba, lektorská služba, zpěv ve schole, pomoc při úklidu kostela, účast na farních akcích (pout', farní den, společný víkend rodin, besídky, karnevaly, Noc kostelů...).

Děti je vhodné již od nejtělejšího věku zapojit do společenství vrstevníků, rodinu do společenství křesťanských rodin. Pro formování postoje sounáležitosti s chudými a trpícími se nabízí účast na činnosti misijně zaměřených společenství (Papežského misijního díla - Misijního klubka dětí) i zapojení se do projektů organizovaných prostřednictvím charity (Tříkrálová sbírka, Sběrka hraček pro potřebné děti v nejbližším okolí, atd.). Pokud ve farnosti potřebný typ společenství dosud nefunguje, je třeba najít odvahu a chuť obětovat část svého volného času pro vznik takových skupin. Jedná se především o rozhodnutí vyjít ze své uzavřenosti a pohodlí domova. Když se děti nenaučí vnímat zapojení do aktivit farní rodiny jako součást vlastního rodinného života, je pravděpodobné, že ani oni se v dospělosti nestanou její „živou součástí“. Podmínkou dobře fungujícího farního společenství je „fara otevřená pro všechny“. Kněz by měl plnit úlohu podněcovatele nových aktivit, koordinátora a poradce.

1.3 Křesťanská rodina

Rodina, vznikající při každém uzavření manželské smlouvy, je trvalým společenstvím lásky a života. Plozením dětí se původní společenství muže a ženy nejen specificky završuje, ale zároveň se rozrůstá na rodinné společenství, jehož jednotu upevňují děti tím, že prohlubují a obohacují manželské společenství otce a matky. Otcovství i mateřství odhalují rozsah a hloubku lásky. Tento úkol, který byl oběma svěřen, je ohrožen přirozenou náchylností člověka ke zlu, ze které mnohdy vzejde hluboká krize vztahů. Je proto nezbytně nutné, aby se manželé od samého počátku jejich manželství obraceli k Bohu a své problémy řešili nejen

vzájemnou komunikací, ale především „na kolenou“ ve svých modlitbách. Nerozlučitelný charakter manželství je základem společného dobra pro křesťanskou rodinu.¹³

Svatost manželství dává manželům sílu, aby si navzájem pomáhali v růstu ke svatosti, přiváděli na svět děti a vychovávali je. Milostí Ducha Svatého se jejich děti při křtu stávají Božími dětmi.¹⁴ „ V této „rodinné církvi“ mají být rodiče slovem i příkladem prvními hlasateli víry pro své děti a v každém z nich mají podporovat jeho vlastní povolání, zvláště pozorně však duchovní povolání.“¹⁵

Předpokladem růstu víry je její prožívání jako zkušenosti přijaté lásky, pak je dále předávána jako zakoušená milost a radost. Víra otvírá srdce a duše těch, kteří odpovídají na Pánovo pozvání být Jeho učedníky. Víra roste a posiluje se právě skrze víru. Pokud se stále dokonaleji svěřujeme do náruče lásky, která má svůj původ v Bohu, získáváme v životě pevný bod, jistotu, o kterou se můžeme opřít. Člověk, který svobodně spolupracuje, prochází postupným procesem očišťování a proměny myšlenek, citů, chování, mění se jeho mentalita. Tato proměna je dynamickým procesem, který v tomto pozemském životě nikdy úplně nekončí. Aby tato proměna mohla probíhat, je třeba, aby člověk otevřel své srdce – svatostánek ukrytý v jeho nitru – milosti; očím je pak umožněno, aby viděly i pod povrch zažívaných skutečností.¹⁶

„V manželství a v rodině se vytvářejí mnohonásobné mezosobní vztahy – manželů navzájem, otcovský a mateřský, dětský, sourozenecký. Jimi je každá osoba uváděna do „rodiny lidstva“ a do „rodiny Boží“, do církve. Křesťanské manželství a křesťanská rodina budují církev. Lidská osoba totiž nejen že se rodí v rodině a je výchovou pozvolna uváděna do lidské společnosti, ale znovuzrozením na křtu a výchovou ve víře je také uváděna do rodiny Boží, do církve.“¹⁷

Žít řádný rodinný život není snadné v žádném společenském zřízení, každá doba si nese svá vlastní úskalí a těžkosti, jejichž překonávání vede k objevování nových hodnot. Na křesťanovi je, aby nepodléhal podbízivému klamu, že dřív

¹³ Srov. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II.* Praha: Sekretariát ČBK, 1994, čl. 7.

¹⁴ Srov. *Dokumenty II. vatikánského koncilu.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, LG 11.

¹⁵ Tamtéž, LG 11.

¹⁶ Srov. BENEDIKT XVI. *Porta fidei: Apoštolský list daný motu proprio k vyhlášení Roku víry* (11. října 2011). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012, čl. 7-10.

¹⁷ JAN PAVEL II. Apoštolská adhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), čl. 15.

bylo vše dobré a nyní je vše jen zlé a tudíž může alibisticky tvrdit, že se s tím nedá nic dělat. Jeho úkolem je trpělivé hledání pravdy. Svojí vzájemnou věrností, kterou si zachovají i v řadě životních zkoušek a těžkostí, křesťanští manželé beze slov ukazují okolnímu světu obraz Boží věrnosti nám, lidem. Vytrvalost vytváří největší lidské hodnoty.¹⁸

Úkolem křesťanské rodiny není laciné přizpůsobení dnešnímu „rozvodovému“ naladění společnosti. Má dávat druhým lidem naději, že trvalé, nerozpadající se manželství je skutečně možné i v dnešním světě. Pravdivým svědectvím dobrého manželského života není zdánlivě ideální soužití, ale vztah, který vydrží i přes obtíže a trpělivě překonává krize, které ho provází. Pro křesťanskou rodinu by měla být charakteristická vzájemná láska, úcta, věrnost, snášenlivost a ochota vzájemně si odpouštět. Tyto požadavky na společné soužití mají vyrůstat v atmosféře otevřené pro působení Ducha Svatého. Jejich vztahy pak nejsou odkázány jen na lidské schopnosti a síly, ale mohou využívat darů, které Duch Svatý dává celé církvi.¹⁹

„Veškerá křesťanská formace je především prohlubováním kérygmatu, které se má stále více a lépe do křesťanského života vtělovat, nikdy nepřestává osvěcovat katechetické působení a umožňuje nám správně chápat význam jakéhokoli tématu, které se v katechezi vysvětluje. Je to zvěst, která odpovídá na nekonečnou touhu, jež je v každém lidském srdci. Ústřední postavení kérygmatu s sebou nese určité charakteristiky, které jsou dnes nezbytné v každém prostředí: Je nutné, aby hlásání vyjadřovalo spásonosnou Boží lásku, jež předchází morálním či náboženským závazkům, aby nevnucovalo pravdu a apelovalo na svobodu, aby bylo nositelem radosti, povzbuzení, vitality...“²⁰

Výchova začíná u dobře vychovaných rodičů, kteří by při vstupu do manželství měli být morálně, citově i volně vyzrálými osobnostmi. Dítě - plod manželské lásky, dar od Boha - je na svých rodičích plně závislé. Křesťanští rodiče chápou život jako nezasloužený Boží dar a v tomto postoji by měli vnímat i své výchovné poslání.

¹⁸ Srov. OPATRŇY, A. *Úvahy k májovým pobožnostem. O rodině dnes*. Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1997, s. 4-7.

¹⁹ Srov. tamtéž, s. 19-21.

²⁰ PAPEŽ FRANTIŠEK. Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013). Praha: Paulínky, 2014, čl. 165.

Vychovat své dítě pro Boha, usilovat o to, abychom se stali účinnými nástroji v Božích rukou. Žít s Bohem, nechat se vést Duchem Svatým na cestě při plnění svěřeného úlohu a mít na zřeteli především konečný cíl – Boží království. Dítě se při křtu stává v pravém smyslu slova Božím dítětem, proto bychom se měli ve výchově řídit „metodami Boží pedagogiky“ – snažit se vést dítě tak, jak předpokládáme, že by je vedl jeho nebeský Otec. Má-li se výchova ubírat správným směrem, musí vycházet z nesobecké lásky a směřovat k Lásce - k Bohu. Musíme své děti bezvýhradně milovat a zároveň respektovat jejich svobodu. Vést je k otevřenosti pro působení Boží milosti.

1.3.1 Rodina jako společenství lásky

„Láska je jedinou půdou, která dětem může dát lidskou, morální, psychologickou a kulturní výživu a umožnit jim růst. Je onou pevnou skálou, a nikoli pískem, na které mohou stavět svůj dům.“²¹

Na samém počátku rodinného společenství je láska muže a ženy, kteří se vědomě a svobodně rozhodli prožít společný život v manželství. Láska, která je obrazem Boží lásky tak, jako je sám člověk stvořen k Božímu obrazu. Manželství jako celoživotní svazek je něčím, co Bůh vepsal do samotné lidské přirozenosti již při stvoření.²²

Členové rodiny žijí ve stálé snaze o vytvoření pravého osobního společenství, jehož vnitřním základem i konečným cílem je láska. Bez ní nemůže fungovat, ani růst. Láska je hybnou silou, která vede rodinné společenství k stále hlubšímu prožívání vzájemných vztahů. Navazuje na první společenství, které je vytvořeno a rozvíjeno mezi manžely navzájem. Manželské společenství pramení v přirozeném doplňování se ve vztahu muž a žena, které roste díky osobní vůli manželů sdílet spolu celý svůj život.²³

Papež Benedikt XVI. ve své promluvě k účastníkům plenárního zasedání Papežské rady pro rodinu dne 1. prosince 2011 kromě jiného uvádí, že křesťanská rodina cestou stálé konverze za pomoci Boží milosti dokáže žít lásku jako

²¹ FERRERO, B. *Šťastní rodiče: křesťanská výchova podle Dona Boska*. Praha: Portál, 2004, s. 13.

²² Srov. HEALYOVÁ, M. *Muži a ženy jsou z ráje. Průvodce Teologií těla Jana Pavla II*. Praha: Paulínky, 2009, s. 18.

²³ Srov. JAN PAVEL II. Apoštolská adhortace *Familiaris consortio* (22. 11. 1981), čl. 19.

společnou službu ve vzájemném sebedarování a otevřenosti vůči všem. Odráží tak světlo Kristovo a krásu celé Boží Trojice a je privilegovaným místem, kde se láska žije a kde se k lásce vychovává. Plní tím své poslání, kterým je dosvědčovat a zpřítomňovat Kristovu lásku službou celému společenství při budování Božího lidu. Tato perspektiva překonává omezující pohled na rodinu jako na pouhého adresáta pastorační činnosti. Rodina obohacuje manžele i děti a je neodmyslitelným společenstvím života pro putující církve.²⁴

Základem dobrého vztahu mezi rodiči a dítětem je bezpodmínečná láska, která dává záruky a je zároveň prevencí vzniku citových problémů, nejistot, pocitů nepřijetí. Předpokladem správné výchovy je vybudování základu vztahu k dítěti na lásce, která si neklade žádné podmínky. Je světlem, které vede a bez něj by rodiče tápali ve tmě a nepoznali, kde se nachází oni a kde dítě. Pouze díky pevnému základu lze najít ten nejvhodnější způsob výchovy a naplňovat všechny potřeby dětí. Bezpodmínečná láska je ideálem, ke kterému by se měl každý rodič snažit co nejvíce přiblížit.²⁵

Aby se osobnost dítěte mohla harmonicky rozvíjet, potřebuje poznat *lásku bez podmínek*, kterou můžeme charakterizovat jako radostnou, schopnou vydat se pro každého. Není v ní místo pro strach a obavy, které mohou vyústit do žárlivosti, či nátlaku. Přijímá druhého takového, jaký je i s jeho nedostatky. V prostředí, kde vládne láska bez podmínek, dokonce může docházet k postupnému vytráčení nedostatků, což si ona sama nevynucuje, ale svou silou vzbuzuje v druhých přirozeně kladnou reakci. Často se však ve vztahu rodičů k jejich dětem objevuje „láska s podmínkou“. Je ve své podstatě založena na jakési obchodní výměně, kdy rodiče nabízí výměnou za plnění svých příkazů lásku, kterou si dítě musí zasloužit svojí poslušností. Ve vztahu mezi manžely taková láska postupně ničí samu sebe, protože partneři již dále nejsou schopni plnit své jednostranné požadavky.²⁶

²⁴ Srov. ČESKÁ SEKCE Vatikánského rozhlasu. *Zprávy: Benedikt XVI.: Rodina je místem, kde se žije a kde se k lásce vychovává* [online]. Vatikán, 1. 12. 2011 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=15577>

²⁵ Srov. CAMPBELL, R. *Potřebuji tvou lásku*. Praha: Návrat, 1992, s. 28-29.

²⁶ Srov. SMAHEL, R. *Rozhlasové přednášky o výchově dětí*. 2. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2010, s. 72-73.

Pokud chce člověk správně milovat druhého a přijmout ho i s jeho chybami a omezeními, musí nejprve přijmout sám sebe. Zdravá sebeláska, to je úkol pro každého z nás, jehož splnění je usnadněno těm, kteří prožili šťastné dětství. Správná sebeláska neznamena nečinnost a rezignaci ve smyslu výroku: „Já jsem prostě takový a nic s tím nemohu dělat.“ Sebeříjetí usiluje o zdravý vztah k hranicím vlastních možností a schopností, zohledňuje věk, společenské postavení, životní úroveň. Ježíš Kristus přijímá člověka bez podmínek, miluje ho i s jeho chybami a dává mu sílu, aby mohl dále růst. Je pro křesťany vzorem a oporou. Aby rodina dobře plnila své poslání, musí být pro muže tím nejdůležitějším člověkem v rodině manželka a potom teprve děti, případně širší rodina (rodiče, sourozenci). Stejně pravidlo platí i pro ženu ve vztahu k jejímu manželovi. Vztah lásky rodičů k dětem musí být vždy podřízen vztahu lásky mezi rodiči, který stál na počátku rodinného společenství. Vztahu mezi křesťanskými manžely je nadřazen pouze jejich vztah k Bohu.²⁷

Když dovolíme Bohu, aby nás vedl, opětovně se setkáváme s Boží láskou, která nás osvobozuje z izolace a sebestřednosti. Zdrojem evangelizační činnosti je přijetí lásky, která se stává pro obdarovaného smyslem života a naplňuje ho touhou sdělovat radostné poselství svým bližním.²⁸

1.3.2 Svátosti a rodina

Křesťanské manželství je na samém počátku posíleno svátostí, která manželům napomáhá při plnění úkolů v rámci vzájemného vztahu mezi mužem a ženou i v rodině. Kristův duch naplňuje jejich život vírou, nadějí a láskou, vzájemně se posvěcují a společně oslavují Boha.²⁹

Křesťanští manželé mají v Božím lidu vlastní dar odpovídající způsobu života a stavu, který si zvolili. Z jejich manželství se rodí noví členové lidské společnosti, kteří se díky svátosti křtu stávají Božími dětmi.³⁰

²⁷ Srov. SMAHEL, R. *Rozhlasové přednášky o výchově dětí*, s. 73-75.

²⁸ Srov. PAPEŽ FRANTIŠEK. Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013), čl. 8.

²⁹ Srov. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, GS 48.

³⁰ Srov. *tamtéž*, LG 11.

„Obdržet křest, biřmování a přistoupit poprvé k eucharistii jsou rozhodující okamžiky nejen pro člověka, kterému se jich dostává, ale i pro celou rodinu, již v jejím výchovném úkolu mají pomáhat různé složky církevní obce.“³¹

Svatá eucharistie dokončuje uvedení do křesťanského života, je souhrnem a celkovým posláním naší víry. Prostřednictvím liturgie se již nyní v tomto světě spojujeme s nebeskou liturgií a předjímáme věčný život.³²

Rodina jako „domácí církev“ má stěžejní úlohu při výchově dětí. Eucharistie jako svátost lásky poukazuje na jedinečné a nerozlučitelné pouto, které vzniklo uzavřením svátostného manželství. Je zdrojem jejich lásky, svátostí snoubence a snoubenky – obrazu Krista a církve.³³

Papež František ve své katechezi při generální audienci 5. února 2014 na náměstí sv. Petra ve Vatikánu promluvil k přítomným o důležitosti prožívání eucharistie, která je vrcholem a zdrojem samotného života církve; pramenem každé autentické cesty víry, společenství a svědectví. Slavení eucharistie je mnohem víc než pouhá hostina. Kdykoli slavíme tuto svátost, jsme účastni na tajemství umučení, smrti a vzkříšení Ježíše Krista. Je pro nás velikým darem, a proto je velmi důležité účastnit se nedělní mše. Nejen na ní přijít a ve společenství se modlit, ale též přijímat chléb, který je tělem našeho Pána, dává nám spásu, odpouští nám a sjednocuje nás s Otcem. Proto je pro nás věřící neděle tak důležitá. V eucharistii vnímáme vlastní příslušnost k církvi, Božímu lidu, Božímu Tělu, k Ježíši Kristu. Máme Jej proto prosit, aby tato svátost upevňovala naše společenství v lásce. Je důležité, abychom děti dobře připravili na první svaté přijímání a též aby k němu každé pokřtěné dítě přistoupilo. Jedná se o podstatný mezník na cestě příslušnosti k Ježíši Kristu.³⁴

Každou rodinu volá Bůh, aby se mohla znovuobnovit, smířit a nalézt jednotu ve svátosti smíření, zahojit a odstranit tak všechny rány, které způsobuje lidská sebeláska, napětí a konflikty.

³¹ BENEDIKT XVI. Posynodální apoštolská exhortace *Sacramentum caritatis*. Praha: Paulínky, 2007, čl. 19.

³² Srov. Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, čl. 1322–1327.

³³ Srov. BENEDIKT XVI. Posynodální apoštolská exhortace *Sacramentum caritatis*, čl. 27.

³⁴ Srov. PAPEŽ FRANTIŠEK. *Svátost eucharistie: Katecheze Svatého otce na generální audienci, nám. sv. Petra* [online]. Vatikán: Česká sekce Vatikánského rozhlasu, 5. 2. 2014 [cit. 2014-02-21]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=19539>

Přirozené uvádění dětí do liturgického slavení ve společenství církve je jeden z hlavních úkolů domácí církve. Pokud je aktivní účast na nedělních a svátečních bohoslužbách i pravidelná svátost smíření nedílnou součástí života manželů, pak otevírají cestu k plnosti křesťanského života i svým dětem. Dávají tak kladnou odpověď Božímu přání, „aby všichni byli jedno“.³⁵

Rituály mají pedagogickou funkci, napomáhají k lepší orientaci, jsou záchytnými body v chvatu všedního dne. Moderní člověk dnešní doby má tendenci pohrdat tradicemi a oslavami svátků, raději se štveme za svými mnohdy přehnanými sny, přáními a adrenalinovými prožitky. Postupně ztrácíme schopnost zastavit se, „prožít“ daný okamžik a zároveň (více než kdy předtím) jsme nuceni čelit depresím, úzkostem a strachům. Pokud však musíme zpomalit, začneme promýšlet podstatné věci, což nás vede ke zklidnění (ztišení) a postupnému spontánnímu návratu k rituálům. Zvláště v křesťanské rodině mají rituály velký význam a rozhodně do ní patří. Je však důležité, abychom byli pravdiví – aby rituály odpovídaly tomu, co vnitřně prožíváme a nebyly bez obsahu (například když se při příchodu do kostela jen ze zvyku pokřížujeme, aniž bychom o tom přemýšleli).³⁶

Všechna náboženství předávají své náboženské postoje dalším generacím v co možná největší celistvosti, a proto v nich hrají stěžejní úlohu gesta, slavnosti, zvyky a symboly víry. Některé z nich nás obklopují v běžném životě. V křesťanských rodinách bývá byt vyzdoben křesťanskými symboly – koutek s křížem, ikonou, obrázky svatých – mající výpovědní hodnotu o trvalých životních postojích jejich členů i pro příchozí hosty. Dalším znamením vědomí neustále Boží přítomnosti a svěřováním se do Jeho ochrany může být žehnání křížkem na čelo - navzájem mezi členy rodiny – před odchodem do školy, odchodem do zaměstnání, odjezdem z domova, večer před spaním. Výpovědní hodnota těchto symbolů a gest je mnohem větší než množství moudrých slov a pouček. Podmínkou však je, aby tyto rituálně utvářené formy jednání předávali

³⁵ Srov. JAN PAVEL II. Apoštolská adhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), čl. 21.

³⁶ Srov. Šťastná, K. Rituály v rodině dávají našemu životu řád. *Katolický týdeník*, 2014, roč. 25, č. 3, příloha Doma, s. A.

ti, u nichž jsou v souladu s jejich životním stylem – snaží se žít jako skuteční křesťané.³⁷

Prostřednictvím rodinných rituálů, které rodiče ve své rodině zavedou (manželé si přinášejí rituály i ze svých původních rodin), si dítě postupně upevňuje návyky, které si ponese do svého vlastního života. Rituál je jádrem každé oslavy. Někdy je prostý, ale jeho význam spočívá ve stálosti a předvídatelnosti; má svá pravidla i opakování – není v něm místo pro nepředvídatelná překvapení, je zdrojem klidu a jistoty.

Je třeba zažívat pocit radosti ze setkávání s druhými - z přijetí a zároveň se učit návštěvy přijímat. Slavení svátků a narozenin v úzkém kruhu rodiny, v rodině širší i mezi přáteli jsou vhodnou příležitostí, jak naučit dítě prožívat slavnosti. Účastníci těchto setkání jsou vtaženi do všech jeho „obřadů“, kterými jsou stisky rukou, objetí, výměna dárků, děkování, společné jídlo, přátelské rozhovory. Každé setkání je třeba připravit. Je vhodné, aby se do příprav, které by měly probíhat v atmosféře radostného očekávání (ne nervozity a pocitu časové tísně), zapojilo i dítě.

I mši svatou pak lze prožívat jako oslavu, příležitost, ke které se náležitě připravíme. Hezky se oblékneme, těšíme se na setkání s Ježíšem i ostatními přáteli z farního společenství. Život z víry by mělo dítě pocítit od rodičů jako něco, co je v životě nepostradatelné. Pokud chtějí dobře působit na duchovní život svých dětí, musí se starat o to, aby jejich vlastní prožívání víry bylo živé a stálo v popředí jejich každodenních zájmů. Rodina je místem vzájemné výchovy, kde rodiče vychovávají děti a ony zase zpětně svými otázkami a chováním své rodiče. Není možné očekávat, že budou brát duchovní život vážně v materialisticky laděné rodinné atmosféře, kde se většina hovorů mezi rodiči odehrává na téma peněz, auta a pokynů, co kde nakoupit, případně zařídit. To platí zvláště pro výchovu dítěte k základní skutečnosti křesťanského života – účasti na mši svaté. Aby se stala nedílnou součástí jejich života, musí vnímat, že i pro rodiče to není jen rychle a bezmyšlenkovitě odbytá nedělní povinnost.³⁸

³⁷ Srov. MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*. České Budějovice: Ediční středisko PF JU, 1992, s. 62-63.

³⁸ Srov. FERRERO, B. *Šťastní rodiče: křesťanská výchova podle Dona Boska*, s. 120-123.

Pokaždé, když se dítě s rodiči účastní mše svaté, setkává se s eucharistií. Již od nejtělejšího věku bychom měli děti seznamovat se skutečností, že se v okamžiku proměňování stane něco neobyčejného – přesahujícího naše omezené lidské chápání. Když při pozdvihování zvoní zvonky, může to chápat jako zvolání – teď dávej pozor, děje se něco mimořádného, přichází sám Pán Ježíš a zůstane tu s námi v podobě chleba a vína. Náš vlastní způsob prožívání víry a eucharistické úcty (pokleknutí před svatostánkem) - společně s vysvětlujícím slovním doprovodem - postupně vede dítě k schopnosti rozlišování mezi neproměněnou hostií a eucharistickým chlebem. Přivádíme ho tak k víře v Ježíšovu skutečnou přítomnost a také touze po osobním setkání s Ním.

1.3.3 Modlitba v rodině

„Budou-li rodiče předcházet příkladem a rodinnou modlitbou, pak děti a vůbec všichni, kdo žijí v rodinném kruhu, naleznou snadněji cestu lidskosti, spásy a svatosti. Manželé, když dostanou důstojnost i úlohu otcovství a mateřství, budou svědomitě plnit povinnost výchovy, zvláště náboženské, která patří především jim.“³⁹

Úkolem rodičů je uvádět děti do hlubšího vztahu s Bohem. V rodině je třeba věnovat náležitý prostor posvátnému, kdy rodina společně slaví Boží přítomnost v kontextu běžného života. Zde se nabízí prostor pro doprovodné rituály – četba Bible s rozsvícenou svící, společná modlitba před spaním, po probuzení, před jídlem, žehnání křížkem na čelo mezi členy rodiny (před odchodem do školky, školy, před spaním). Dětem musíme předat konkrétní náboženskou zkušenost – společný prožitek, nejen neurčitou náboženskou mluvu. Předávat můžeme jen to, co sami prožíváme, duchovní výchova se rodí z života vědomě prožívaného s Bohem. Rodiče se musí vyvarovat pokušení nakládat s Bohem, jako s nástrojem hrozby. Naopak mají ukazovat svůj osobní vztah k Bohu, jako ke společníkovi a průvodci našim každodenním životem. Dítě je velmi brzy konfrontováno se skutečností, že ve světě, který ho obklopuje, nevládne pouze harmonie a porozumění. Musí postupně pochopit, že utrpení a tragédie jsou součástí života,

³⁹ *Dokumenty II. vatikánského koncilu, GS 48.*

ale ne věcmi posledními. Je potřebné zahrnovat do společných modliteb prosby za lidi, kteří se nacházejí v nesnázích a v některých obzvlášť tragických případech zdůrazňovat dětem velikost Božího milosrdenství, které má úplně jiná měřítko než lidská spravedlnost.⁴⁰

V modlitbách a prosbách člověk poznává a přiznává, že je plně odkázán na Boží pomoc, bez které by sám nic nedokázal. Když má dítě možnost vidět a slyšet rodiče, který se modlí, je to pro něho ta nejlepší škola modlitby. Má postupně zakusit, že modlitba má smysl, i když Bůh neodpovídá tak, jak by si to člověk představoval. Modlitbu prožívá jako dar možnosti se vyslovit, vykřičet svoje prosby v důvěře, že nám Bůh naslouchá a vyslyší nás. Je to úleva, když pozná, že Bohu může svěřit úplně vše o své radosti, bolesti, vině, poprosit ho, poděkovat. Ze všech gest i postojů poznává dítě důležitost osobní modlitby. Dítě má mít možnost zažít krásu okamžiku, kdy je možné říci Bohu úplně vše, což ho postupně vede k samostatné modlitbě. Naučit děti některé předem formulované modlitby má své opodstatnění, i když někdy ještě nerozumějí všem slovům, která modlitby obsahují. Mohou se pak modlit společně s ostatními, hlouběji prožívat jednotu s lidmi, kteří se nacházejí ve stejné situaci jako ony samy. Pokud se využívají předem formulované modlitby pravidelně ve stejných situacích – například před společným jídlem, před spaním, ráno po probuzení – snadněji si zvyknou na pravidelnou modlitbu.⁴¹

O důležitosti modlitby jistě není pochyb, někdy však pochybujeme o její kvalitě. S tímto problémem se nepotýkají jen lidé dnešního uspěchaného světa, ale například i svatý Pavel nám nabízí svou osobní zkušenost s těžkostmi v osobní modlitbě. Ujišťuje nás však, že modlitba není jen lidskou činností, ale i dílem Ducha Svatého, který je naším mocným přímluvcem. Proto se netrapme otázkou dokonalosti naší modlitby, ale o to víc usilujme, aby byla doprovázena snahou otevřít Bohu své nitro a přijmout jeho plány. Nekladme Duchu Svatému překážku v neschopnosti přiznat si naši lidskou slabost. Máme tendenci považovat ji za něco, co je třeba odmítnout a tím se uzavíráme Boží pomoci. Je třeba uvědomit si, že ne vše v životě dokážeme na sto procent. Duch Svatý nás pak postupně povede jako učitel - krok za krokem – a nejen to, on se bude modlit v nás. Dáme-li mu

⁴⁰ Srov. FERRERO, B. *Šťastní rodiče: křesťanská výchova podle Dona Boska*, s. 118-119.

⁴¹ Srov. GRUBER, E. *Děti se ptají na Boha*. Praha: Portál, 1994, s. 32-36.

potřebný prostor skrze ticho a naslouchání, rozhoří naše srdce a zaměří naši pozornost na Krista, povede nás k poznání Otcovy vůle a zároveň též k potřebné vytrvalosti a věrnosti v modlitbě.⁴²

Společná večerní modlitba by měla zahrnovat zpytování svědomí – sebereflexi našeho chování v uplynulém dni. Nejmenší děti postupně s dopomocí vedeme k poznání toho, co se jim v uplynulém dni podařilo a co zase naopak pokazily a prosíme za odpuštění. Větším dětem už necháme chvíli ticha na přemýšlení a teprve potom je necháme promluvit o tom, co ten den prožily. Rodič může v tomto jít příkladem a nestydět se vyjádřit nahlas svoje radosti a pochybení. V době adventní je dobré, aby se (v rámci možností) celá rodina setkávala při večerní modlitbě s rozsvíceným adventním věncem a společně se tak připravovala na oslavu Ježíšových narozenin. Je to vhodný protipól komercializace vánočních svátků, se kterou je dítě konfrontováno ve svém okolí již od raného dětství.

1.3.4 Komunikace v rodině, vzájemný respekt

Člověk je tvor společensky orientovaný a jako takový má potřebu sdělovat si s druhými lidmi určité informace - komunikovat. Typicky lidskou formou komunikace je mluvená a psaná řeč usnadňující orientaci v prostředí, v kterém žijeme, ale i vzájemnou interakci – dorozumívání se - s jedinci, kteří se nacházejí v naší blízkosti.⁴³

Dialog se rodí z úcty k druhému člověku, předpokladem pro něj je naše láska a úcta k partnerovi v rozhovoru, přijetí jeho postojů, názorů a návrhů řešení. Musíme být přesvědčeni, že nám ten druhý má co říct. Vyžaduje vzájemné srdečné přijetí a ne předběžné odsouzení. Předpokladem dobrého dialogu je oproštění se od obranných mechanismů spolu s nabídkou prosté lidské vřelosti.⁴⁴

Lidská komunikace probíhá na třech základních úrovních – verbálně (slovy), nonverbálně (mimoslovně) a činy (způsob našeho jednání). Slova jsou

⁴² Srov. DVOŘÁK, K. *Slavnost Seslání Ducha Svatého – Vigilie*. In: SOCHA, Josef a kol. *Velikonoce: resurrexit alleluja : rok víry I. p.* 2013. Hradec Králové, Typo Studio, 2013, s. 227-228.

⁴³ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, 1997, s. 69.

⁴⁴ Srov. BERGOGLIO, J. a SKORKA, A. *O nebi a zemi*. Praha a Litomyšl: Nakladatelství Paseka s. r. o., 2013, s. 11-12.

důležitá, avšak mnohé si sdělujeme mimoslovně. Jedná se především o výraz obličeje; tělesnou vzdálenost, kterou udržuji při rozhovoru s druhou osobou; dotyk (pohlazení, podání ruky); postoj (otočíme k němu hlavu, odkloníme se od něj), pohyby končetin a hlavy; gestikulace, pohledy (upření zraku, či snaha dívat se jinam); hlasitost a modulace řeči; úprava našeho zevnějšku; prostředí, které vybereme k rozhovoru. Způsob, jakým se chováme a jednáme, patří k nejdůležitějším projevům při osobních setkáních. Říká se: „To, co kdo dělá, mluví za tři“.

Naslouchání druhému člověku je první a nejdůležitější fází osobního rozhovoru, v mezilidských vztazích někdy může posloužit víc než mluvení. Je ironií dnešní vyspělé doby, kdy se slova díky moderním technologiím šíří úžasnou rychlostí po celé zeměkouli a množství nejrůznějších informací se na nás valí jako vodopád, že mezi lidmi postupně mizí nejzákladnější dovednost – naslouchat lidem, s nimiž jsme v bezprostředním styku.⁴⁵

V pozadí často citované rady pro správný způsob vedení rozhovoru – ber člověka jako člověka – můžeme nalézt poznatek, že lidská bytost má pocity. Pokud se soustředíme jen na věcnou stránku rozhovoru, může nám snadno uniknout něco podstatného. V mnohém z toho, co slyšíme je vedle obsahové stránky implicitně skryta i stránka emocionální, kterou nám chce náš partner v rozhovoru naznačit, že něco prožívá. Pocity jsou často ukazateli okamžité potřeby člověka, obsahují bezprostřední impulsy k jednání. Jsou-li potlačovány a blokovány (v rozhovoru není dán prostor k jejich projevení) může se to – často výrazně negativně – projevit nejen v celkovém psychickém stavu daného člověka, ale i v jeho vztahu k lidem, s nimiž byl v kontaktu. Je třeba dávat druhým najevo, že jsme si všimli (naší pozornosti neuniklo), jak jim je, co se odehrává v jejich nitru. Dáváme-li jim to najevo slovy, jedná se o takzvané „zrcadlení“. Dovednosti výstižně slovně vyjádřit, jak se druzí cítí, se musíme učit. Nejedná se zde o chlácholení typu „netrap se“, ale o porozumění vyjádřené například slovy: „Nevím co se děje, ale zdá se mi, že tě něco trápí.“ Neměli bychom podléhat tendencím hodnotit pocity druhých lidí, radit jim, co mají udělat. Jde naopak o schopnost vyjádřit upřímný zájem bez hodnotících soudů, zda jsou jeho pocity,

⁴⁵ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Povídej – naslouchám*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 13-17.

o kterých víme, pozitivní nebo negativní. Pokud se nám nepodaří oprostít od pokušení bagatelizovat pocity druhého a začneme mu udílet rady, případně ho chlácholit, pak se může vůči nám uzavřít a komunikaci ukončit. Podaří-li se nám naopak jeho pocity akceptovat, pomůžeme mu, aby je akceptoval i on sám. Pozitivní přijímání vlastních pocitů je jedna z podmínek pro zachování zdravé sebeúcty. V komunikaci se projeví větší otevřenost, která je v úzkém vztahu k budování vzájemné důvěry.⁴⁶

To, jak o sobě člověk smýšlí a jak se cítí, ovlivňuje jeho chování. Z psychologického hlediska je mnohem důležitější dovést dítě k vnímání sebe sama jako hodnotného a kompetentního člověka, než jej naučit číst a psát. Pokud tak samo sebe vnímá, je položen předpoklad pro mnohem efektivnější sociální i školní učení. Pozitivní emoce a zdravá sebeúcta jsou zdrojem důvěry, životní energie a optimismu. Vztah, který máme sami k sobě, bychom mohli nazvat sebeúctou. Váže se k tomu, jak si ceníme sami sebe, zda se máme rádi, jsme si vědomi svých předností i rezerv, jak se dovedeme ocenit. Sebevědomí se týká spíše toho, jací jsme vzhledem k okolnímu světu - vzhledu, inteligence, výkonu, úspěšnosti, postavení, oblíbenosti. Předchozí můžeme shrnout tak, že sebeúcta je zaměřená dovnitř – srovnáváme se sami se sebou - a sebevědomí dáváme najevo spíše navenek – srovnáváme se s druhými lidmi. Obojí je v úzké souvislosti s naším hodnotovým žebříčkem a zvnitřněnými normami chování. Pro vztahy a překonávání obtížných životních situací je důležitá dobrá sebeúcta, která je od dětství budována prožíváním bezpečných a zdravých vztahů. Pokud rodiče od narození dítěte zaujmou láskyplný postoj respektující jeho přirozené potřeby, naučí se přijímat samo sebe jako někoho, kdo je pro druhé důležitý. Postupně zapojování do smysluplných činností, kdy se dítěti dostává časté pozitivní zpětné vazby a pravdivého ocenění, buduje realistický a současně optimistický pohled na vlastní schopnosti. Každý potřebuje cítit, že je vítán, respektován a milován. Naučí se tak přijímat sebe, ale i uznávat druhé.⁴⁷

Výchovný proces probíhá na pozadí vzájemných emočních vztahů jednotlivých členů rodiny, které se promítají do způsobů, jakým mezi sebou

⁴⁶ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak si navzájem lépe porozumíme - kapitoly z psychologie sociální komunikace*. Praha: Svoboda, 1988, s. 161-163.

⁴⁷ Srov. KOPŘIVA, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Kroměříž: Spirála, 2008, s. 208-211.

komunikují. Pokud mají být vytvořeny optimální výchovné podmínky, je třeba intuíce, lásky, empatie a trpělivosti. Aby dítě získalo zdravý postoj k rodičovské autoritě – nikoli vzdorovitý, či naopak otrocký – je zapotřebí nejen ochraňující láska rodičů a jistá dávka volnosti, ale zároveň i jasné stanovení mezí, kdy je třeba přijmout vedení starší a zkušenější osoby. Dítěti je pak usnadněno navození žádoucího vztahu k učitelům a později i k vedoucím na pracovišti. Výrazně pozitivním vlivem na vývoj osobnosti dítěte je dobrý emocionální vztah a úměrnost požadavků ze strany obou rodičů, kdy nedochází k žádným výrazným výkyvům. Všechny extrémní přístupy ve výchově ve svém důsledku působí na dítě negativně.⁴⁸

1.3.5 Právo a povinnost rodičů vychovávat, odpovědnost za náboženskou výchovu dětí

Všichni křesťané se znovuzrozením z vody a z Ducha Svatého stávají Božími dětmi a mají tudíž také právo na křesťanskou výchovu. Ta usiluje nejen o zralost lidské osoby, ale zaměřuje se především na postupné uvádění pokřtěných do tajemství spásy tak, aby si stále více uvědomovali velikost daru, který přijali – víry. Rodiče, kteří dali dětem život, mají velmi přísnou povinnost je vychovávat, přičemž jejich výchovné poslání je tak důležité, že se dá jen obtížně nahradit, pokud chybí. Křesťanská rodina by měla být prostředím prochnutém láskou v duchu evangelia, oddaností Bohu a lidem. Toto klima je velmi potřebné, aby se dítě již od útlého dětství učilo podle víry přijaté ve křtu, jak má poznávat a ctít Boha i milovat bližního. Církev má být rodině nápomocna katechetickým vyučováním, které osvětluje a posiluje víru. Vede k uvědomělé a aktivní účasti na liturgickém slavení celého církevního společenství a zároveň pobízí k apoštolské činnosti.⁴⁹

Světlo víry má jedinečnou povahu, protože dokáže osvěcovat celou lidskou existenci. Rodí se v setkání s Živým Bohem, který nás volá. Víra je nadpřirozený dar od Boha, který spolu s nadějí a láskou dává smysl křesťanské existenci.

⁴⁸ Srov. ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*, s. 210-212.

⁴⁹ Srov. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, GE 2-3.

Směřuje nás k plnému společenství s Bohem. Vtělené Slovo je naším prostředníkem ve vztahu k Bohu, který se nám tak stává velice blízkým. Ježíš Kristus nás vnitřně přetváří, přebývá v nás a dává nám světlo, které osvěcuje počátek i konec života – celý koloběh lidského putování.⁵⁰

Víra se předává živým kontaktem osob. Člověk vždy žije ve vztahu, patří k druhým, se kterými se setkává. Je nemožné věřit individualisticky, víra se vždy uskutečňuje uvnitř společenství církve, které díky apoštolské tradici (uchovávané v církvi působením Ducha Svatého) předává nauku, život a bohoslužbu všem svým dětem – předává vše, co sama je a v co věří.⁵¹

Pro rodiče je důležité, aby udržovali společnou praxi víry v rodině, protože ta následně doprovází zrání víry jejich dětí. Přijímají a prohlubují přijatou víru právě v láskyplném rodinném prostředí a stává se pro ně světlem, které osvěcuje všechny společenské vztahy.⁵²

Velké nebezpečí, které hrozí současnému světu s jeho rozmanitou, leč zatěžující konzumní nabídkou, je individualistický smutek, který prýští ze z pohodlného a lakomého srdce, z chorobného vyhledávání povrchních rozkoší a z otupělého svědomí. Když se vnitřní život uzavře do vlastních zájmů, nezbyvá už prostor pro druhé, nepřicházejí už chudí, Božímu hlasu se nenaslouchá, nezakouší se již radost z jeho lásky a nerodí se nadšení pro konání dobra. Toto konkrétní a trvalé nebezpečí hrozí i věřícím. Mnozí mu podléhají a stávají se rozmrzelými a nespokojenými lidmi bez života. Toto není volba důstojného a plného života, toto není Boží záměr s námi, toto není život v Duchu, který pramení ze srdce vzkříšeného Krista.⁵³

Enormní rychlost kulturních změn vyžaduje, abychom byli neustále ve střehu a snažili se vyjadřovat trvalé pravdy jazykem umožňujícím rozpoznávat i současnému člověku jejich stálou novost. Nejzávažnějším rizikem spojeným s hlásáním evangelia není věrnost formulaci, ale chybějící podstata předávaného poselství. Nikdy nebudeme moci předávat církevní učení tak, aby bylo všem snadno pochopitelné a pozitivně přijaté v celé své šíři a kráse, i když o to budeme

⁵⁰ Srov. PAPEŽ FRANTIŠEK. Encyklika *Lumen fidei*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013, čl. 4-20.

⁵¹ Srov. tamtéž, čl. 37-40.

⁵² Srov. tamtéž, čl. 53-54.

⁵³ PAPEŽ FRANTIŠEK. Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013), čl. 2.

usilovat. Víra v sobě obsahuje aspekty kříže, nejasnosti, které lze chápat pouze, pokud jsou přijímány s postojem lásky a přilnutí k víře. Své evangelizační úsilí musíme proto opřít o láskyplný postoj, kdy se snažíme probouzet zájem druhého svědectvím svého života pevně spjatého s Bohem a zároveň otevřeným přátelským vztahem vůči evangelizovanému.⁵⁴

Rodiče mají právo vychovávat své děti podle svého přesvědčení tak, aby to vedlo k jejich prospěchu. Je to právo přirozené, které nepodléhá právnímu řádu jednotlivých zemí, ani skutečnosti, je-li vládnoucí mocí dodržováno, nebo naopak potlačováno. Volá rodiče k zodpovědnosti za proces výchovy jejich dětí. K této odpovědnosti jsou zároveň výslovně voláni Bohem a zavazují se k ní i při uzavírání svátosti manželství. Bůh je povolává k účasti na spolupráci při uskutečňování Jeho stvořitelského plánu. Záleží Mu na rodinné výchově, což dokládá i fakt, že sám Boží Syn vyrůstal a byl vychováván v lidské rodině. Josefovým úkolem byla nejen ochrana Panny Marie a celé Svaté rodiny, ale i výchova Ježíše, který ho jako svého vychovatele respektoval. V Písmu to máme doloženo slovy, že Ježíš své rodiče poslouchal. Ve věroučné konstituci druhého vatikánského koncilu *Lumen gentium* je poukázáno na jedinečnost daru, který křesťanští manželé v Božím lidu mají. V jejich manželství má původ rodina, v níž se rodí noví občané lidské společnosti, kteří se svátostí křtu stávají Božími dětmi. Výchova má vést k proměně samotných vychovatelů. Tento proces výchovy a sebevýchovy musí být započat již mnohem dříve, než se jim narodí první potomek, prostřednictvím křesťanské formace rodičů před uzavřením manželství.

Dítěti je cizí dělení života na profánní a sakrální oblast, prožívá ho jednotně – vše souvisí se vším. Křesťanská výchova tudíž nemůže být oddělována od obecné. Základním předpokladem je výchova k životu, ve kterém s Bohem počítáme, protože on je jedinou zárukou, že naše důvěra a naděje nebude zklamána. Rozvíjíme základní postoje, kterými jsou vděčnost, prosba, úžas, úcta a soucit. Rodina je nejvhodnějším prostředím pro sexuální výchovu a pěstování zdravého studu. Je založena na úctě a obdivu ke všemu, co je spojeno s početím a rozením dítěte a zároveň slouží budování zdravých mezilidských vztahů i k pozdějšímu klidnému sexuálnímu dospívání. Rodiče mohou společně s dítětem

⁵⁴ Srov. PAPEŽ FRANTIŠEK. Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013), čl. 41-42.

pozorovat skutečnosti, které nás přesahují, zázraky života vypovídající o Boží existenci. Uvádíme jej tak nenásilně do života s Bohem, který je původcem a dárce života. Od narození je konfrontováno se způsobem, jakým ostatní členové rodiny s Bohem komunikují, jak ho společně oslavují, do jaké míry se na něj spoléhají. Náboženský život a názory rodinných příslušníků se zásadně odrážejí v postojích, názorech a zvycích dítěte.⁵⁵

Neměli bychom ustupovat celkovému naladění dnešní společnosti v konzumním pojetí nejdůležitějších událostí liturgického roku - vánočních a zvláště pak i velikonočních svátků. Důležitým posláním křesťanských rodin je vštípit dětem jejich pravý smysl. Základ je již v době přípravy na jejich slavení, která je vhodnou příležitostí k pravidelné společné rodinné modlitbě a četbě Písma na úkor volného času vyplněného například sledováním televize nebo hrou na počítači. Vedeme tak děti ke zkušenosti, že se mohou zřeknout své oblíbené činnosti ve prospěch času stráveného ve společenství druhých lidí. Pokud děti prožívají, že hlavním cílem maminky v postní (i adventní) době nejsou nablýskaná okna, napastované podlahy, plné „hrnce a mísy“, ale snaha otevřít své srdce Pánu a v klidu - uprostřed rodinného společenství – se postupně připravovat na společné slavení s farním společenstvím, pak je vhodné umožnit dětem zažít i tu část, která se váže k lidovému folklóru. Mohou pomoci se sváteční výzdobou nebo pečením beránka (vánočky) i svátečního cukroví a barvením velikonočních vajec (zdobením vánočního stromu).

Dítě by mělo z našeho způsobu prožívání období příprav na sváteční dny cítit radostnou atmosféru a těšit se spolu s námi na výjimečná období v ročním koloběhu. Vždyť co má v lidském životě větší váhu než fakt, že Bůh z lásky k nám přišel na svět v lidském těle, aby nás svou smrtí a vzkříšením vysvobodil z otroctví hříchu? Vrcholným prožitkem dětí by měla být společná návštěva liturgických oslav. Pokud se budou moci v rámci svých možností aktivně zapojit (příprava liturgického prostoru, ministrantování, zpěv ve schole, přinášení darů), pak se i snadněji vyrovnají s faktem, že trvají mnohem déle, než obvyklá bohoslužba. Mělo by být samozřejmostí (plynoucí ze znalosti skutečného začátku

⁵⁵ Srov. HERCIKOVÁ, P. E. *Křesťanská výchova dětí*. Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2002, s. 82-86.

i konce příslušného období), že sváteční výzdoba našeho domova koresponduje s délkou svátečních dnů a ne s okamžikem naaranžování (i následného odstranění) výzdoby v obchodních domech, či v oknech u sousedů.

1.3.6 Výchovné poslání rodičů – rodič průvodce

Nedílnou součástí výchovného procesu každé křesťanské rodiny je katechetická výchova, jejímž cílem je láska směřující třemi základními směry. Na prvním místě má směřovat k Bohu a následně k člověku - to jak ve vztahu k druhým lidem, tak i k sobě samému. Rodiče mají svým dětem zprostředkovat základní pravdy víry. Myšlení předškolních a mladších školních dětí je konkrétní, proto vycházíme z konkrétních prožitých situací a v katechetických rozhovorech se snažíme spojovat vysvětlované pojmy s nějakou prožitou skutečností týkající se běžného života – vztahy v rodině, s kamarády, rozšířené sociální prostředí (škola, kroužky), řešení vzniklých konfliktů, zážitky z přírody, ale i všední denní rituály. Nezapomínáme ani na pravidelnou společnou modlitbu, která má obsahovat chvály, díky i prosby. Navážeme příklady z Písma, kde svoji pozornost zaměříme především na jednání a učení Pána Ježíše – jako vzoru lidského jednání. Postupně, přiměřeně věku dětí, vysvětlujeme též podstatu konkrétního chování při liturgickém slavení a přijímání svátostí.

Všechny použité výchovné metody volíme v souladu s principy Boží pedagogiky tak, jak ji můžeme poznávat v dějinách spásy. Od okamžiku stvoření Bůh člověka vede, učí jej, ale zároveň mu nechává i potřebnou volnost, aby se naučil svobodně rozhodovat – být sám sebou. Stále znovu a s nekonečnou trpělivostí mu ukazuje, která cesta je pro něj dobrá, která naopak vede k záhubě. Nechává na něj dopadnout trest v podobě přirozeného důsledku jeho jednání, přičemž jej neustále provází svou láskyplnou péčí.⁵⁶

Cílem katecheze i veškeré evangelizační činnosti je uvádění do důvěrného vztahu s Ježíšem Kristem. Svátost křtu, skrze niž jsme připodobněni ke Kristu, napomáhá svou milostí katechetické činnosti. Společenství s naším Pánem samo o sobě vybízí žáka, aby se spojil se vším, s čím byl spojen jeho Učitel; s Bohem

⁵⁶ Srov. HERCIKOVÁ, P. E. *Křesťanská výchova dětí*, s. 73.

Otcem, který jej poslal na tento svět, s Duchem Svatým a v neposlední řadě s církví – jeho tělem, pro které se z lásky vydal až do krajnosti a skrze církve i s každým z nás lidí, jejichž úděl chtěl sdílet.⁵⁷

Důležitou roli při výchově dítěte hraje sociální prostředí a média. Dítě se nepohybuje pouze v prostředí tvořeném vlastní rodinou, příbuznými, přáteli, učiteli a spolužáky či farností, ale celá společnost se zpřítomňuje přímo uprostřed jeho domova prostřednictvím televizní obrazovky a dalších médií. Je již od nejútlejšího věku vystavováno nezdravým vlivům reklamy, všudypřítomného blahobytu, senzacím, adrenalinovým zážitkům, kultu zdraví a věčného mládí i samozřejmostí ukazovaného násilí. Je konfrontováno se způsobem života mnohých lidí ze svého okolí, kteří právě tento způsob života - vnucovaný nám médii - přijali za vlastní. Může se stát, že i ve škole některý pedagog systematicky poškozují křesťanské vědomí a návyky dítěte. Svého potomka však nemůžeme obehnat vysokou ochrannou zdí – izolovat od ostatního světa, uzavřít v rodinném ani církevním prostředí. Výsledkem by byl jedinec nepřipravený na život v tomto světě.

Tak jako člověk, který se učí plavat, zůstává nejprve na mělčině a nevrhá se rovnou do hloubky, tak i dítě musí být nejprve chráněno a ne hned vystaveno všem negativním vlivům okolního světa. Nejdůležitějším výchovným prostředkem jsou postoje rodičů a ostatních autorit k nabídkám a výzvám prostředí, ve kterém dítě žije. Nejvíce je dítě ovlivněno lidmi, se kterými vstupuje do nejužšího kontaktu. Tuto skutečnost by si měli rodiče dobře uvědomit a věnovat výchově svých potomků dostatek svého času.

Rodina, pokud zůstane osamocena, jen těžko odolává náporu vlivů, se kterými se nechce ztotožnit. Potřebuje navázat vztahy se společenstvím rodin a lidí, kteří se potýkají s podobnými problémy. Navzájem si pak mohou být oporou a vytvářet užší duchovní zázemí, než nabízí farnost jako celek.

Média je možno promyšleně využívat při pozitivním výchovném působení a vzdělávání, za předpokladu, že nejen budeme mít kontrolu nad pořady, které děti

⁵⁷ Srov. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998, čl. 80-81.

sledují či jaké hry hrají na počítači, ale budeme se shlédnutým také společně zabývat a snažit se dítěti nabízet programy rozvíjející jeho myšlení a kreativitu.⁵⁸

Ze zkušeností s problémy vznikajícími v souvislosti s výchovou vyplývá potřebnost křesťanské výchovy, která dítě nezavírá do ochranného vakua, nevedí ho všude za ručičku, ale ani mu nenahání strach. Osvobozuje ho ve smyslu evangelijní zvěsti.⁵⁹ Její základy nacházíme u svatého Jana: „*Také my jsme poznali lásku, kterou Bůh má k nám, a věříme v ni. Bůh je láska, a kdo zůstává v lásce, v Bohu zůstává a Bůh v něm.*“ (1J 4,16)

Zvídavé dětské otázky nesmíme z pohodlnosti „zardousit v zárodku“, ale poctivě je zodpovědět, jakmile dosáhneme hranice zodpověditelnosti. Musíme mluvit o sobě i o druhých lidech, kteří zažili Boha jako lásku. Děti mají opakovaně prožít skutečnost, že jim rozumíme a že přes vše nepochopitelné opravdu věříme. My křesťané máme oproti ostatním lidem veliký dar, díky naší víře můžeme prostřednictvím církve, Písma a svátostí svou víru žít. Pokud tento dar využíváme s radostí a opravdovostí, dáváme tak dětem jasný signál – není to nějaká další povinnost ke splnění, ale nedílná součást našeho pozemského života, která mu dává smysl ve vztahu k věčnému životu.⁶⁰

Společné problémy spojují, což platí i o otázkách víry. Když děti zjistí, že nejsou s mnoha obtížnými otázkami samy, ani nejsou odmítány, naučí se s nimi žít. Jejich víra nebude otřesena, bude se postupně upevňovat i navzdory mnoha neřešitelným problémům. Víra neodpoví na všechny otázky ani problémy, se kterými jsme v životě konfrontováni. S některými musíme žít i umřít, aniž bychom získali uspokojivou odpověď. Rozdělme se s dítětem o jeho problémy a ono přijme účast na naší víře a naději. I rozumové a věcné argumenty mohou uklidnit, pokud jsou podávány s láskou. Školometské a pyšné poučování jen prohlubuje krizové situace, není vhodné uplatňovat tímto způsobem svoji autoritativní převahu. Ukazujme dětem příklady, s nimiž se mohou ztotožnit. Víra sama zůstává darem Božím, ale můžeme předávat náš lidský způsob jejího prožívání.⁶¹

⁵⁸ Srov. HERCIKOVÁ, P. E. *Křesťanská výchova dětí*, s. 58.

⁵⁹ Srov. GRUBER, E. *Děti se ptají na Boha*, s. 7.

⁶⁰ Srov. tamtéž, s. 15-16.

⁶¹ Srov. tamtéž, s. 40-51.

Každé dítě klade určité nároky na čas a energii svých rodičů, přičemž se někdy mohou projevit tendence k nevhodným výchovným postojům, které jsou překážkou ve správném vývoji dítěte. Většina rodičů se pohybuje mezi dvěma extrémy - přeceňování a podceňování potřebnosti vymezit dítěti hranice pro jeho chování a vcítit se do jeho situace. Postoj vychovatele souvisí v zásadě s prvními zkušenostmi získanými v rodině, kde byl sám vychován. Nejméně vhodné se jeví následující výchovné přístupy. Výchova úzkostná, kdy rodiče na dítěti nezdravě lpí ze strachu, aby si neublížilo. Přílišnou ochrannou péčí ho tak omezují v jeho aktivitách i sociálním vyspívání. Často se jedná o dítě, které trpí onemocněním, projevujícím se dramatickými příznaky (epilepsie, astma, alergie, apod.). Podle vrozeného temperamentu pak může dítě reagovat buď aktivním protestem, nebo naopak pasivním podřizováním, útlumem a ztrátou zájmu.

Výchova rozmazlující spočívající v nezdravém citovém vztahu, zbožňování a oceňování každého přirozeného vývojového pokroku. Ve snaze, aby si dítě neublížilo, jej rodiče připoutávají k sobě a snaží se o stálou citovou závislost bránící společenskému osamostatnění. Posluhují mu, podléhají všem jeho náladám a přáním, čímž ztrácí autoritu.

Perfekcionistická výchova, ve které rodiče vše podřizují snaze po dokonalosti. Dítě přímo ženou do nepřiměřených výkonů, požadují, aby bylo ve všem první, podněcují v něm nezdravou soutěživost, což je neurotizuje a dohání k nejrůznějším obranným postojům.

Protekční výchova, ve které jsou sledovány zvláště výhodné a významné hodnoty bez ohledu na způsob, kterým se jich dosahuje. Rodič dítěti „zametá“ jeho cestičky. Mnohdy vše zařizuje a vyřizuje za něj a vyžaduje od ostatních ohledy a úlevy, přičemž nedostatky svého potomka buď zveličuje, nebo naopak zastírá, jen aby dosáhl svého cíle. Uvádí tak dítě do nepříjemných společenských situací, kdy okolí pociťuje vůči protekčnímu vetřelci nedůvěru a odpor, což brání jeho vyspívání a osamostatnění.

Výchova zavrhuje vyskytující se spíše ve skrytých formách, kdy je dítě vědomě, či nevědomě trestáno, omezováno a utlačováno za představu neúspěchu, prohry nebo neštěstí, kterou vzbuzuje u svých rodičů. U dítěte takovýto postoj vyvolává pasivitu a rezignaci nebo protest a vzdorovitost.

Rodiče by se měli těchto nevhodných přístupů vyvarovat. Snažit se nejen neškodit, ale především dítěti aktivně pomáhat rozvíjet potřebné schopnosti a vyrovnávat se s případnými nedostatky.⁶²

Psychologická smrt dítěte nastává okamžikem, kdy se rozhodne vzdát svého „já“ ve snaze zachovat si lásku rodičů. Žije podle požadavků, které rodiče předem schválí. Vdá se nebo ožení na základě jejich doporučení a později se o ně stará - mnohdy na úkor svého osobního rodinného života. Nemá svůj život ani identitu. Rodiče mají být natolik moudří a silní, aby této situaci předešli. Jejich úkolem je přijmout jedinečnost jejich dítěte a pomáhat mu budovat si svou vlastní identitu. Citlivým doprovázením v něm probouzet vše dobré a učit ho kontrolovat a korigovat negativní vlastnosti, které v sobě má. Pomáhat mu získat jistotu, že jeho cena je obsažena již v samotném faktu, že existuje. Naučit ho mít rádo samo sebe a tím rozvíjet jeho schopnost mít rád druhé lidi.⁶³

1.3.7 Příklad – předávání našeho způsobu života ve víře

Mnoho dospělých, pokud jsou dotazováni na své dětství, si příliš nepamatuje, co rodiče říkali, ale často si velmi dobře pamatují, co dělali. Můžeme-li naše vzpomínky na dětství charakterizovat slovy: „Rodiče vždy zajímalo, co dělám,“ je to pro ně ta nejlepší vizitka, že nám při výchově věnovali skutečně láskyplnou a plně soustředěnou pozornost.⁶⁴

„Žijte v Kristu Ježíši, když jste ho přijali jako Pána. V něm zapustíte kořeny, na něm postavte základy, pevně se držte víry, jak jste v ní byli vyučeni, znovu a znovu vzdávejte díky.“ (Ko 2,6-7)

Jako křesťané máme mít na prvním místě ve svém osobním i společenském životě Ježíše Krista. Jedná se o všechny oblasti – práci, rodinný život, volný čas; o každý prožitý okamžik. Naše děti nás od počátku svého života vnímají a napodobují. Způsob mluvení, chůze, jednání s druhými, reakcí na nastalé situace, jaké televizní programy sledujeme, způsob hospodaření s penězi, jakou

⁶² Srov. SMAHEL, R. *Domov prožít – domov vytvářet*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1995, s. 86-89.

⁶³ Srov. tamtéž, s. 108-109.

⁶⁴ Srov. CHAPMAN, G. *Pět jazyků lásky. Naučte se hovořit jazykem lásky toho druhého...* 2. vyd. Praha: Návrat domů, 2010, s. 129-130.

čteme literaturu, jak jsme ve svém životě pravdiví; absorbují žebříčky hodnot v každé oblasti našeho prožívání. Povinností rodičů je žít tak, aby je děti mohly následovat bez morální újmy. Není třeba být dokonalí, ale upřímně se snažit o život neustále proměňovaný duchem evangelia.⁶⁵

O Bohu mluvíme vždy s úctou, Bohem nikdy nesmíme vyhrožovat, protože On je láska. Jeho dobrota a láska musí být viditelná na nás dospělých, což se projevuje v nadšení, radosti a důvěře vůči našemu Stvořiteli. Kdo málo důvěřuje, musí svůj strach odbourat, jinak je nebezpečí, že jej přeneseme i na dítě. Dítě nejvíc získává z tónu řeči, poctivosti, radosti a lásky, již ne tolik z vlastního obsahu vyřčeného. Víra dítěte je přímo úměrná víře dospělého. Pokud se tedy chceme snažit o náboženskou výchovu dětí, musíme se v první řadě starat o svůj náboženský růst – o pravdivý život z víry. Nejdůležitější složkou celého výchovného procesu není slovní argumentace, ale náš příklad.⁶⁶

Pokud intelektuálnímu přemýšlení o Bohu nepředchází základní zkušenost, pak vyzní naprázdno. Boha je možno zažít zcela prakticky prostřednictvím smyslového vnímání, kdy zakoušíme nadpřirozené pomocí naší lidské přirozenosti. Boha můžeme vidět v mnoha znameních, která jsou vhodnými prostředky k praktickému prožívání – slavení. Při oslavách či při hře se pro nás lidi i věci, kterých se můžeme dotýkat (vnějškově i vnitřně) stávají něčím víc než jen materiální hodnotou. Pokud se vůči nim otevřeme a s bdělými smysly se jimi necháme obdarovávat, potom skrze ně můžeme objevovat Boha. Protikladem k tomuto je čistý konzum, který věci a lidi využívá jen k vlastnímu prospěchu, potěšení a zisku.⁶⁷

„Dobrý strom nese dobré ovoce“ – pro své děti máme být inspirací, zázemím, kam se budou vždy rády vracet, symbolem přirozeného respektu a poslušnosti. Věřící člověk není automaticky lepší než nevěřící, ale v každodenním životě je pro něj víra zdrojem odpovědi na otázky po jeho smyslu, povzbuzením a možností načerpat nové síly. Nevychováváme hutnými moralizujícími přednáškami, ale tím, jací doopravdy jsme. Dítě nasává naše

⁶⁵ Srov. LACY, CH. a I. *Odpovědnost křesťanských rodičů*. 2. vyd. Olomouc: Misijní snaha Olomouc, 1990, s. 6.

⁶⁶ Srov. GRUBER, E. *Děti se ptají na Boha*, s. 24-25.

⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 17-21.

grimasy, bezděčné reakce a atmosféru, kterými je provázíme při jeho růstu na cestě k Bohu. Máme-li dobře vychovávat, musíme především milovat a pokorně se nechat vést Bohem. V modlitbě odevzdat všechny své zotročující strachy, že se nám nepodaří splnit náš úkol. Veškeré naše výchovné snažení má z lásky nejen vycházet, ale především k Lásce (k Bohu) směřovat.

2 Charakteristika dítěte v mladším školním věku

2.1 Charakteristika z psychologického hlediska

Nástup do školy je důležitým sociálním mezníkem, kdy dítě získává novou roli, stává se školákem. Tato doba je přesně časově vymezena a jako významný akt i společensky ritualizována. Jedná se o zápis a slavnostní průběh prvního školního dne potvrzující sociální proměnu i počátek nové životní etapy. Škola je nadále určujícím faktorem, který ovlivňuje způsob prožívání dětské osobnosti prakticky až do dospělosti. Velice zásadním způsobem se projevuje především v oblasti sebehodnocení, kdy případné školní selhání ovlivňuje sebepojetí dítěte i jeho další životní nasměrování. Doba nástupu do školy je určena na 6.-7. rok věku, kdy dochází k vývojovým změnám, jež jsou podstatné pro úspěšné zvládnutí školních požadavků. Stupeň vývoje je důležitým ukazatelem připravenosti konkrétního dítěte plnit školní povinnosti a nazýváme jej školní zralostí. Ve školním prostředí musí dítě potvrdit své kompetence a pilně „pracovat“ tak, aby zároveň plnilo očekávání společnosti. Je to fáze pílě a snaživosti, jejímž hlavním cílem je výkon a úspěch, prosazení se a potvrzení svých osobních kvalit nejen ve vztahu k očekávání dospělých, ale též ve společenství vrstevníků, čemuž odpovídá rozvoj mnoha kompetencí.

Mění se způsob poznávání, rozvíjí se zraková i sluchová percepce. V oblasti uvažování dochází k přechodu na úroveň logických operací. Je možno stále pozorovat vazbu na realitu, ale dítě již začíná respektovat základní zákony logického uvažování. Ubývá egocentrismu, vyzrává schopnost chápat podstatu určité skutečnosti, aniž by se nechalo snadno ovlivnit jejími dílčími proměnami. Začíná akceptovat proměnlivost jako základní vlastnost reality. Dokáže více koncentrovat pozornost, zvyšuje se kapacita paměti, přičemž její rozvoj je podmíněn nejen procesem zrání, ale i specifickými požadavky školy. Dochází k rozvoji jazykových schopností. V závislosti na zrání centrální mozkové soustavy

se prohlubuje emoční stabilita a inteligence. U školáka se rozvíjí sebekontrola i další autoregulační mechanismy volního charakteru.⁶⁸

V sedmi letech převládá psychologie hordy, kdy se děti chovají jako stádo, které jde za vůdcem. Pokud vůdce chybí, rozpadá se nebo se neorganizovaně hrne za nějakým lákadlem. Bližší vztahy vytvářejí děti sedící vedle sebe, nebo ty, které se znají již z dřívější doby. Po celý mladší školní věk je možno pozorovat postupnou strukturalizaci skupiny, kdy postupně ustupuje autorita učitele vlivu fyzicky silných a sociálně obratných jedinců, skupinek a nakonec i třídy jako celku. Solidarita nevyklučuje soutěživost, přičemž školák by měl umět obojí střídat. Naše kulturní prostředí se vyznačuje velkou mírou soutěživost, která je mnohdy podporována učiteli i rodiči.⁶⁹

Ve škole je dítě vystaveno očekáváním plynoucím z rolí – žák, spolužák. Musí se chovat požadovaným způsobem a respektovat určité normy a zároveň přijmout autoritu učitele. Je posuzováno podle dosažených výsledků, kdy jsou spolužáci ve třídě rovnocennými partnery ke srovnávání. Školák potřebuje být hodnocen pozitivně, aby získal ve své vrstevnické skupině přijatelné postavení. Neoddělitelnou součástí jeho identity je příslušnost k rodině. Matka i otec jsou zdrojem bezpečí a jistoty i modelem pro jeho chování. Důležitým socializačním faktorem jsou jeho vztahy se sourozenci. Nejvýhodnějším prostředím pro vývoj dítěte je funkční kompletní rodina. Pokud chybí, ztrácí dítě možnost získat mnohé potřebné zkušenosti. S přibývajícím věkem postupně nabývají na významu vrstevnické skupiny a dochází k diferenciaci způsobů komunikace. Rozvíjí se genderové sebepojetí, kdy jsou jednoznačně upřednostňováni vrstevníci stejného pohlaví.⁷⁰

2.2 Charakteristika z pohledu náboženské pedagogiky

S nástupem do školy dochází u dítěte k decentralizaci pohledu na svět. Není již tolik chráněno rodinným prostředím, vyžaduje se po něm nová sociální

⁶⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2005, s. 236-266.

⁶⁹ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1989, s. 164-165.

⁷⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*, s. 318-319.

integrace. Učí se hledat vztah k lidem, které dříve neznalo, a současně hledá nový vztah samo k sobě i k Bohu.

Jeho bujná fantazie je krocena a podrobena neosobním školním povinnostem, které si musí plnit na úkor času tráveného hrou. Často je zklamáno ve svých představách, které se vázaly k přechodu z mateřské školy do školy základní. Je to období snaživosti, ve kterém by mělo především získat zdravé sebevědomí. Zároveň se rozvíjí pocit sounáležitosti a participace na společném úspěchu skupiny. Pokud jsou na něj v tomto období kladeny požadavky neodpovídající jeho stupni vývoje, snadno propadá pocitům méněcennosti a nedostatečnosti. Má tendenci raději vše předem vzdát, než riskovat neúspěch. Ocítá se mezi mnoha novými vrstevníky, s nimiž je nuceno komunikovat. Jsou na něj kladeny nové, někdy i značně náročné úkoly, k jejichž splnění musí vynakládat mnoho úsilí. Potřebuje, aby Bůh byl právě jemu nablízku, může se stávat tím věrným společníkem, na kterého je možné se skutečně spolehnout, se vším se na něj obracet. Vytváří si k Bohu osobní vztah. Křesťanskou výchovu v tomto věku je možno shrnout ve zkratce do věty: „Bůh mě má rád.“ Má smysl jednat tak, jak on radí, a proto je dobré ho lépe poznávat.⁷¹

Ve víře by se děti neměly setkávat se soutěžemi a hodnocením výkonu, jak jsou na to zvyklé z výuky a zájmových činností, kde se setkávají s nekompromisní stupnicí hodnocení výkonu podle kritérií, která často nezohledňují dispozice konkrétního jedince. Konflikt tohoto období spočívá mezi snaživostí a pocitem méněcennosti plynoucím z vynaloženého úsilí, které nepřináší žádaný efekt. Svůj vztah k víře přizpůsobují hodnocení svých vrstevníků. Rodiče by neměli spojovat prožívání víry dítěte s výčitkami a nařízenými, ale snažit se otvírat mu nové obzory a hovořit s ním o prožívání své vlastní víry.⁷²

V každém z nás je ukryta vlastní religiozita, kterou se dítě postupně učí chápat a utvářet na základě rostoucích duchovně – duševních schopností. Autonomní náboženský vývoj probíhá díky vlastním – prožitým – zkušenostem každého jedince. Nejedná se o zprostředkování informací, které jsou mu pouze

⁷¹ Srov. HERCIKOVÁ, P. E. *Křesťanská výchova dětí*, s. 54-55.

⁷² Srov. PASTORAČNÍ STŘEDISKO BISKUPSTVÍ KRÁLOVÉHRADECKÉHO. *E-learningový kurz o křesťanství: Metodika práce s Biblií pro děti školního věku* [online]. Hradec Králové, 2013 [cit. 2014-01-10]. Dostupné z: <http://moodle.bihk.cz/mod/folder/view.php?id=68>

předloženy k pochopení. Je třeba v dítěti postupně probouzet otevřenost k otázkám po smyslu životního koloběhu, učit je vidět krásu všeho stvoření a zároveň tak budovat osobní vztah ke Stvořiteli, objevovat své vlastní místo ve světě.⁷³

„Aby se však má řeč zařala a mohla se stát pro mne i pro tebe účinným postupem, musí se v tobě na něčem zachytit. Chci-li tě poučit o Bohu, pošlu tě nejprve zlézat hory, aby měl pro tebe horský hřeben svou plnou svůdnost. Pošlu tě do pouště umírat žízní, aby tě dokázaly nadchnout studánky. Potom tě pošlu na půl roku lámat kámen, aby tě spalovalo polední slunce. A pak ti řeknu: ‚Jedině ten, kdo, vyprahlý poledním sluncem, vyšplhal na hřeben k hvězdám, se potom v tajemství noci napájí tichem božských studánek.‘ A ty uvěříš v Boha. A nedokážeš ho popřít, neboť on prostě bude...“⁷⁴

Fritz Oser, švýcarský psycholog, který se specializoval na etický vývoj a etickou výchovu, vytvořil na základě spolupráce s Lawrence Kohlbergem strukturálně vývojovou koncepci náboženského úsudku, zahrnující šest stupňů. Zaměříme se ve zkratce na dítě v mladším školním věku, které je v této koncepci zařazeno na první stupeň, kde se rozhodující moc, schopnosti i iniciativa v tomto období lidského života přisuzuje rodičům, z čehož plyne též způsob utváření primárního náboženského úsudku - na základě zkušeností, které dítě učiní v rodině.⁷⁵

V osmistupňové teorii stadií celoživotního vývoje Erika H. Eriksona se dítě v mladším školním věku nachází ve stadiu snaživosti, kdy se jeho religiozita vyvíjí harmonicky. Pokud jsou předkládaná nauka i nabízené činnosti v souladu s jeho rozumovým a citovým vývojem a zároveň s jeho věkově podmíněnými zájmy, pak je zpravidla ochotně přijímá. Zásadní překážkou se stává dnešní sekularizované prostředí, kde jsou nábožensky orientovaná společenství v menšině. Nastává konflikt - daný skupinovým tlakem a mnohdy podporovaný autoritou učitele - mezi vědeckým poznáním a mytologickým obrazem světa. Dítě hledá přijatelné řešení a může se stát, že je nalezne v oddělení vědecké

⁷³ Srov. SMAHEL, R. *Duševní vývoj a duchovní zrání dítěte v křesťanské rodině*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská s.r.o., 1993, s. 81-82.

⁷⁴ EXUPÉRY, A. de S. *Citadela*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 174.

⁷⁵ Srov. ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál, s. r. o., 2007, s. 255.

a náboženské nauky ve dva izolované světy, které se v jeho životě mívají. Naučí se pak hrát ve svém životě různé role, podle potřeb skupiny, ve které se právě nachází.⁷⁶

Náboženská výchova přispívá k mravnímu vyzrávání ve třech rovinách. Vychovává a podporuje zrání mravního vědomí a svědomí; podporuje otevřenost vůči náboženství a pokládá náboženský základ mravním hodnotám; prohlubuje vliv katolické tradice v procesu mravního zrání. Celý proces je nutno zahájit v době školního věku. Vyzrávání probíhá skrze konflikt - setkání s problematickou situací, v níž je dítě nuceno reagovat, rozhodnout se. Morální vyzrávání zahrnuje celou osobnost v její kognitivní i afektivní oblasti, které se navzájem podmiňují. Komplexnost procesů mravního vyzrávání je závislá na svobodné volbě dítěte, jeho výsledky jsou nepředvídatelné. Je třeba vyloučit používání autoritářských výchovných strategií, kdy dítěti striktně diktujeme, co je a není mravním jednáním. Život je nejvyšší hodnotou, kterou nám Bůh z lásky daroval, a proto motivací k lidskému jednání by měla být odpověď na Jeho lásku. Americký psycholog Lawrence Kohlberg postuloval šest stupňů morálního usuzování ve třech základních rovinách, kdy člověk prochází těmito stádii postupně ve stejném pořadí, přičemž žádný předchozí není stupeň vynechán. Změna ve vývoji je vždy pokrokem v této stupnici, přičemž podle Kohlberga dosahuje nejvyššího stupně - autokultivované postkonvenční úrovně - pouze přibližně čtvrtina dospělých.

Dítě v mladším školním věku podle Kohlberga dospívá do konvenční úrovně. Pro tuto vývojovou fázi je charakteristické jednání podle sociálně přijatelných norem tak, aby se vyhnulo kritice autorit a předešlo pocitům viny. Uspokojení přináší to, co schvaluje společnost, ještě zde není dostatek vnitřních motivů k jednání. Dítě je zcela závislé na hodnotách rodičů, získává zkušenosti z důsledků, které přináší překročení normy. Pro toto období je obzvláště důležité, aby pocity viny (špatného svědomí) byly kompenzovány zkušenostmi

⁷⁶ Srov. ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství a spirituality*, s. 239-244.

s odpuštěním. Celkovou orientaci jednání bychom mohli shrnout do snahy naplnit očekávání autorit – být „hodným dítětem“.⁷⁷

Víra je univerzální dynamická aktivita, která zahrnuje všechny naše smysly a poskytuje člověku orientaci v životě. James W. Fowler zahrnuje do pojmu víry střed našeho hodnotového žebříčku; moc, ke které se upínáme, a též důvěru ve sdílené příběhy. Víru popisuje jako třístupňový vztah zahrnující důvěru v Boha, sebe a druhé. Pokud s vírou přijímáme příběh o Božím působení ve světě, prohlubuje se tak důvěrnost našich vazeb s druhým lidmi. Bez víry by lidský život byl smutný a neměl by smysl, Bůh stvořil člověka s hlubokou potřebou věřit.

Fowler vypracoval sedmistupňovou teorii stadií víry (prvotní nediferencovanou víru raného dětství označil jako nultý stupeň), kdy každé další rozšiřuje vědomý obsah minulého v daném pořadí, aniž by některé stadium mohlo být přeskočeno. Navázal na výzkumy morálního rozvoje osobnosti Piageta, Eriksona a Kohlberga. Integroval rozvojovou psychologii s otázkou po smyslu – podle něj je osobní zralost ovlivněna nejen překonáním krizí života, ale i stádiem, ve kterém se nachází osobní víry. Přiměřená, ale především funkční forma víry umožňuje člověku nacházet smysl a řád v každé jeho životní etapě. S další etapou mentální zralosti je spjata nové stadium víry, které člověku otevírá stále širší dimenze důvěry ve vztahu k Bohu i k lidem.

Se vstupem do školy, když rozumový vývoj dospívá ke schopnosti konkrétních logických operací, si dítě začíná osvojovat tradice své komunity v narativní formě. Toto stadium označil Fowler jako mýticko-slovní víru. Děti tohoto stadia již nejsou pouze dobrými posluchači, ale stávají se i výbornými vypravěči, protože disponují schopností zakomponovat do příběhů své vlastní prožitky. Prostřednictvím vyprávění vlastních životních příběhů i nasloucháním příběhům druhých, se učí poznávat život. Náboženský příběh stojí v samém středu rozvoje víry, protože díky jeho srozumitelnosti chápe dítě Boha lépe, než prostřednictvím abstraktních symbolů. Úroveň tohoto poznání je limitována antropomorfní doslovností, kdy přílišné lpění na doslovném významu může

⁷⁷ Srov. Dřimal, L. a Zimmermannová, M. Morální výchova dospívajících v podmínkách současné společnosti. *Cesty katecheze. Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku*, 2012, roč. 4, č. 3, s. 16-17.

vést k pokryteckému perfekcionismu nebo pocitům hříšnosti a méněcennosti. Tyto postoje vychází z morálky typu „něco za něco“ (odměna za vykonané dobro, trest za spáchané zlo). Toto nebezpečí odeznívá postupným rozvojem schopnosti dítěte sdílet názory druhých a objevovat jiné možnosti řešení problémů, než ty, které vychází z jeho vlastních potřeb, zájmů a přání.

Důležitým aspektem Fowlerova konceptu je proces obrácení. Dochází-li k rozvoji víry a formování představy Boha prostřednictvím příběhů, je připravována cesta pro obrácení. Člověk dospěje k momentu, ve kterém si zvolí Boha za střed svého života a s důvěrou se nechá přetvářet k podobě Ježíše Krista. Při doprovázení dětí na jejich cestě víry musíme vždy zohlednit dosažený stupeň zralosti – připravenosti k obrácení. Je chybou předhazovat dětem jejich hříchy a vzbuzovat v nich obavy z věčného zatracení v pekle, abychom v nich navodili touhu po obrácení, která by pak byla reakcí na strach bez předchozí vnitřní touhy po hlubším vztahu s Bohem. Katechetické vedení by mělo být zaměřeno kristocentricky, aby dítě vnímalo Ježíše jako svého přítele a spasitele. Doprovázíme modlitbou, povzbuzením, nepoužíváme žádné formy vnějšího nátlaku, uvádíme je do společenství věřících. Nabízíme příběhy, rituály, řád, vztahy s lidmi zralé víry. Je třeba, aby rozvoj víry korespondoval s rozvojem ostatních oblastí lidské osobnosti. Obrácení není cíl cesty – rozvoj víry a její zdokonalování je celoživotní dynamický proces.⁷⁸

Se vstupem do školy může některé dítě prožít jakýsi „duchovní šok“ v důsledku tlaku sekularizovaného prostředí zaměřeného na jeho víru. Většina dětí si v tomto věku neuvědomuje skutečnou potřebu Boha, protože se díky starostlivé péči rodičů mají relativně dobře. Jsou ovlivněny okolním světem, který Boha neuznává a pokládá ho za výplod fantazie a i oni mají tendenci jednak tak, jako většina - jako kdyby Bůh nebyl. Pro skutečné přijetí evangelijní zvěsti je velmi důležité rodinné zázemí. I nekřesťanská rodina, která dítě miluje a vychovává je k pozitivnímu nesobeckému lidskému jednání vůči druhým, může položit dobrý základ pro budování víry v Boha.

⁷⁸ Srov. VOLNÝ, Vladislav. *Teorie stadií víry J.W.Fowlera* [online]. Olomouc: CMTF UP Olomouc, leden 2013 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCYQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.cmtf.upol.cz%2Ffileadmin%2Fuser_upload%2FCMTF%2FKatedra_krestanske_vychovy%2Fstadia_viry.rtf&ei=D45FU-jKEK707AbCw4H4Cw&usg=AFQjCNGPJYRVmR8VhClOYNCGEn6IIPe4wg

V náboženské výchově je třeba postupně budovat přesvědčení a důvěru. Přesvědčení – životní postoj založený na víře, se kterým jsme vnitřně ztotožnění a máme chuť podle něj jednat. Dítě vycítí rozdíl mezi fantazií a skutečností; pravdami, které jsou mu předávány na hodině náboženství, a pravdami, které uznává prostředí, ve kterém žije. Důležitý je dostatečně otevřený, logický a pravdivý přístup ze strany učitele, který je pro dítě přitažlivý. Pokud tomu tak není, může dojít k situaci, kdy „víru dítě používá“ pouze na určitých místech a v určitém čase. Jeho běžný život je v podstatě vírou nezasazen. Důvěra úzce souvisí s předchozím socializačním vývojem. Učitel náboženství má být pro dítě důvěryhodnou osobou, od které opakovaně zažívá postoj přijetí a pochopení. Pro dítě je charakteristická velká činorodost, čehož by měl využít i on a snažit se zařadit vhodné aktivity nad rámec výuky (návštěva sakrálního prostoru, exkurze, výlet, výstava, koncert, zapojení do charitativních projektů).

Aby si dítě postupně budovalo důvěrný vztah k Bohu, potřebuje přijmout svoji víru jako reálnou a odůvodnitelnou - logickou odpověď na své otázky.⁷⁹

2.3 Specifikace věku, ve kterém mají děti přijmout svátost smíření a eucharistie

Papež Pius X. již v roce 1910 vydal dekret *Quam Singulari*, ve kterém vymezuje věk, požadovaný u dětí k přijetí prvního svatého přijímání. Podle tohoto dekretu je věkem vhodným pro přijetí svátosti pokání doba, kdy dítě dovede rozeznat dobro od zla - tedy okamžik, kdy dospěje k užívání rozumu (věk rozlišování). Zároveň je to i chvíle pro první přijetí svátost eucharistie, kde je stanovena podmínka rozeznat eucharistii od obyčejného chleba. Jedná se přibližně o sedmý rok. K přesnému určení je třeba přistupovat individuálně – dle schopností dítěte a v případě potřeby tuto dobu upravit.

K prvnímu přijetí svátosti smíření a eucharistie není nutná plná znalost křesťanské nauky, ale dítě má povinnost se s ní následně postupně seznamovat. Důležitou podmínkou je schopnost rozeznat eucharistii od obyčejného pokrmu

⁷⁹ Srov. HANESOVÁ, D. *Náboženská výchova v školách*. 2. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela - Pedagogická fakulta, 2005, s. 96-97.

a přistoupit ke stolu Páně s náležitou úctou. Zapojit dítě v odpovídajícím věku do přípravy ke svátosti smíření a k účasti na eucharistické hostině je na prvním místě povinností rodičů. Odpovědnost za průběh bezprostřední přípravy a rozhodnutí o „připuštění“ dítěte ke svátostem spadá do kompetence kněze.⁸⁰

Platný kodex kanonického práva se ve IV. knize, článku 2., kánonech 912-914 zmiňuje o podmínkách přijetí svátosti eucharistie.

Ke svatému přijímání může a má být připuštěn každý pokřtěný, kterému v tom nezabraňuje právo. Děti mohou přistupovat ke svatému přijímání pouze na základě dostatečného poznávání a důkladné přípravy. Zároveň musí - podle svých možností - chápat tajemství Krista a mohou s vírou a zbožností přijmout Tělo Kristovo. Povinností rodičů - případně těch, kdo je zastupují (i faráře) - je zajistit, aby dítě po dosažení užívání rozumu bylo řádně připraveno a co nejdříve, po předchozím vykonání svátosti smíření, přijalo první svaté přijímání. Úkolem kněze je, aby eliminoval účast dětí, které nedosáhly užívání rozumu či nejsou dle jeho názoru dostatečně připravené.⁸¹

Hlavním cílem textu Směrnice pro přípravu dětí k prvnímu svatému přijímání a svátosti smíření (3/2006 NRG) je stanovení pravidel pro duchovní a rodiče, kteří budou organizovat přípravy dětí na první svaté přijímání ve farnostech v současných podmínkách královéhradecké diecéze. Zmiňuje se především o prvním přijetí eucharistie, ale zároveň předpokládá, že mu bude předcházet první přistoupení ke svátosti smíření, tudíž se příprava bude týkat obou svátostí. Zabývá se posouzením předpokladů k zahájení přípravy a též její formou a naukovým obsahem.

Církevní dokumenty zmiňují věk rozlišování, který se týká rozlišení dobrého jednání od zlého a svátostného chleba od obyčejného pokrmu. Těmito schopnostmi disponují dnešní děti již od útlého věku. Ke stanovení úrovně rozlišování je nutno přistupovat individuálně a přípravu na první svaté přijímání tomu uzpůsobit.

⁸⁰ Srov. KONGREGACE PRO SVÁTOSTI z podnětu papeže Pia X. (8. SRPNA 1910). *Dekret "Quam Singulari": O věku, jehož se u dětí požaduje k prvnímu sv. přijímání.* [online]. Vendeé, 2009-2011 [cit. 2014-02-08]. Dostupné z: <http://www.vendeé.cz/texty/quam.html>

⁸¹ Srov. *CIC: Kodex kanonického práva* [online]. [cit. 2014-02-20]. Dostupné z: <http://web.katolik.cz/feeling/library/Kodex.pdf>

Děti v našich podmínkách můžeme v zásadě rozdělit na dvě skupiny. Dítě, které odmalička vyrůstá v prostředí křesťanské rodiny a je k víře prakticky vedeno v každodenním životě. U něj je vhodné řídit se touhou po přijetí Těla Kristova, která může přijít i v předškolním věku a je přirozeným vyústěním výchovy a rodičovského příkladu. Duchovní by měl povzbudit rodiče, aby se nebáli reagovat kladně na touhu disponovaného dítěte a přivedli jej k přípravě na přijetí svátostí. Druhou skupinu tvoří děti, které v přirozeném křesťanském prostředí nežijí, ale navštěvují hodiny náboženství či farní katechezi. O svátostný život mohou projevit zájem samy, nebo jim nabídku učiní kněz (katecheta) na základě jejich aktivního přístupu k výuce nebo na základě pravidelných návštěv bohoslužeb. V tomto případě je potřebné učinit všechna dostupná opatření k tomu, aby rodiče – pokud nejsou schopni sami dítě ve víře podporovat – alespoň nebránili účasti dítěte na životě farního společenství, a souhlasili, že je při dalším růstu ve víře povede někdo jiný. Též je nutné dostatečně zdůraznit, že přijetí prvního svatého přijímání není cíl náboženského vzdělávání, ale že svátosti patří k životu z víry. Pokud mají rodiče či děti nevhodnou motivaci (pověřivost, krásná oslava bez obsahu, znevažování svátosti...), je třeba s nimi o tomto pohovořit a dát jim v průběhu přípravy potřebný prostor ke změně postojů, případně se domluvit na odložení přípravy. Musíme zohlednit fakt, že příprava a první svaté přijímání započne proces, u něhož je nanejvýš žádoucí další pokračování.⁸²

⁸² Srov. BISKUPSTVÍ KRÁLOVÉHRADSKÉ. *Norma Biskupství královéhradeckého 3/2006 NRG: Směrnice pro přípravu dětí k prvnímu svatému přijímání a svátosti smíření* [online]. Hradec Králové, 10. 8. 2006 [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: http://www.bihk.cz/repository/files/_ke-stazeni/KPC/nrg_2006_03-0810-1_sv_pr.pdf, s. 3-4.

3 Příprava dítěte na svátost smíření a eucharistie

3.1 Vzdálená příprava na přijetí svátostí

„... a tak nic neznamená ten, kdo sází, ani kdo zalévá, nýbrž Bůh, který dává vzrůst.“ (1K 3,7)

Dítě v jakémkoli věku, můžeme naučit prakticky jakékoli dovednosti, budeme-li respektovat jeho stupeň vývoje a použijeme přiměřenou metodu. Víru a vztah k Bohu však naučit nelze, je možné připravovat cestu pro Boží působení. Být Božími spolupracovníky tím, že dítěti zprostředkujeme vše, co mu pomůže Boha poznat a přijmout. Prvotním předpokladem je vzbudit v něm touhu Boha poznat.⁸³

Pokud vnukneme svým lidem lásku k moři, každý z nich, veden svým srdcem, se začne podílet na stavbě lodi - podle svých schopností a dovedností. Jeden porazí v lese strom, jiný bude tkát plachty, další pozorovat hvězdy, aby se naučil loď řídit. Vybudovat loď neznamená znát předem dopodrobna místečko pro každý hřebík, důležité je v lidech probudit touhu po moři. Oni sami pak vybudují loď, vytvoří společenství lásky - místo pro setkání s Bohem.⁸⁴

V rodinné katechezi je zapotřebí vycházet z běžných situací, na které reagujeme. Rodiče a později i katechetu můžeme přirovnat k rozsévači z podobenství v Lukášově evangeliu. Zasévají Boží slovo do půdy, kterou předem pečlivě připravují, ale vše další – růst či zmar - je již na schopnosti a ochotě jednotlivce otevřít se pro Boží působení ve svém životě, spolupracovat s Boží milostí.

Křesťanská výchova se v pojetí výchovy k mravně správnému jednání může opřít o Písmo.

„Trestej syna, dokud je naděje, a nechtěj mu přivodit smrt!“ (Př 19,18)

Trest je zde chápán jako projev starostlivé rodičovské lásky. Není samoučelný, odtržený od situace, kde nesprávné jednání proběhlo. Měl by se

⁸³ Srov. HERCIKOVÁ, P. E. *Křesťanská výchova dětí*, s. 99.

⁸⁴ Srov. EXUPÉRY, A. de S. *Citadela*, s. 163-164.

vztahovat k provinění a jeho následkům a řešit to, co bylo pokaženo. Jde tedy o vnášení dobra tam, kde se stalo něco zlého, dát do pořádku vše, co jde napravit. Pedagogika má pro takový typ trestu označení – přirozený trest. Dítě nesmíme vystavovat strachu ze ztráty lásky, ve svém trestu by nemělo zakusit opuštěnost, hrozí ztráta důvěry. Pokud jsou tresty nepřiměřeně tvrdé, je tu velké nebezpečí, že zlomíme vůli dítěte a potlačíme jeho pokusy o samostatné jednání. V žádném případě nespojujeme trest s Bohem, protože trestajícím je vždy vychovatel. Boží tresty vzbuzují u dětí hrůzu. Neznáme Boží záměry, jediný, kdo vidí do našich srdcí je Bůh, a proto se ani při výchově nesmíme stavět na jeho místo. Při hodnocení správnosti či nesprávnosti chování bychom se měli vyhýbat hodnocení ve smyslu, zda se toto chování líbí, či nelíbí Bohu. Dítě se musí naučit, že to, co dělá, je dobré, nebo zlé samo o sobě, i když Bohu to samozřejmě lhostejné není, protože mu na nás velmi záleží. Je důležité před Boha pravidelně, spolu s dětmi, přicházet v modlitbě a přinášet mu vše, co se podařilo i nepodařilo. V modlitbě prosit o Boží pomoc, abychom se měli mezi sebou více rádi a jeden druhému pomáhali a navzájem se nezraňovali. Nemůžeme druhému člověku diktovat jeho lítost a kající postoj k Bohu, ten vzniká jen na základě lásky. Ponížení a výčitky vedou ke vzdoru a odmítnutí.

Protipólem k trestu je úměrná, pravdivá pochvala, která se neopírá o srovnání s jinými dětmi. Veškerá hodnocení dítěte ze strany autority mají pro ně zásadní význam, jsou ukazatelem pro jeho další chování. Máme proto ve výchově jednat citlivě s ohledem na to, jak dítě známe. Hodnocení má probíhat v ovzduší důvěry a bezpodmínečného přijetí. Dítě potřebuje především povzbudit v dobrém, pokud se budou zveličovat a stále připomínat jeho chyby, budeme se pohybovat v začarovaném kruhu, protože bude mít tendenci je ještě zvětšovat nebo se jimi trápit. Hodnocení ve výchově má vést k růstu pravdivého a zdravého sebevědomí. Dítě ví, v čem se mu daří a též si je vědomo i oblastí, kde se může zlepšit. Zájem a radost z jeho pokroků je pro ně tou nejlepší motivací k dalšímu růstu a též cestou, jak dítě vychovat ke svobodné a radostné službě lásky.⁸⁵

Svědomí není předem staticky daný obsah vědomí, ale dynamický proces úzce související s celkovým rozvojem lidské osoby. Je nezbytné tento rozvoj

⁸⁵ Srov. HERCIKOVÁ, P. E. *Křesťanská výchova dětí*, s. 48-51.

u dětí podporovat a použitím vhodných výchovných metod je vést k odpovídajícímu chápání dobra a zla. Výše zmíněné odměna a trest jsou v nejširším slova smyslu klasickými výchovnými prostředky. V etickém učení jde především o celistvé nacházení „dobré pohody“ pro vlastní život, není to jen přejímání objektivních hodnot a norem do lidské duše. Jedná se o výchovu v oblasti postojů, přesvědčení, dispozicí ovlivňujících jednání; zasahuje tak všechny lidské dimenze. Pohybuje se mezi dvěma póly – posílením individuality na straně jedné a upevněním mezilidských vazeb na straně druhé. Neplatí zde, buď rostu já (ve své seberealizaci), nebo ti druzí. Rosteme všichni společně, nebo zakrňujeme. Ježíš to vyjadřuje v podobenství O marnotratném synu, kde nastavuje zrcadlo lidem, kteří radost druhých považují za ohrožení své vlastní identity a nejsou ochotni se společně radovat na hostině.⁸⁶

Vzdálená příprava probíhá prakticky od narození až do zahájení přípravy bezprostřední. Jejím obsahem je způsob, jakým rodiče plní svůj závazek, který přijali při křtu svého dítěte – výchova k víře a ve víře. Pomáhají jim na jejich cestě ke svobodné a autonomní odpovědi na Boží volání.

Závěrem této kapitoly bychom mohli zmínit jednu autentickou odpověď dítěte na otázku položenou ve výuce náboženství tak, jak je zařazena do knihy Slovo mají děti.

„Jak zní největší přikázání?“ „Miluj Boha svého na plný pecky.“⁸⁷

Ač se jedná o odpověď vyvolávající úsměv, je možno – pokud byla dítětem myšlena upřímně – pokládat ji za pedagogický úspěch v oblasti chápání mravního jednání na základě desatera. Pokud by tato věta byla životním programem křesťanů, byla by důvodem nejen k úsměvu, ale i k velké radosti.

3.1.1 Lidské předpoklady pro přijetí milosti

Bůh je zárukou opravdového rozvoje člověka. Stvořil jej ke svému obrazu, dal mu transcendentní důstojnost, vložil do něj základní touhu „být víc“. Kdyby

⁸⁶ Srov. MONSPORTOVÁ, M. *Metodika výuky křesťanské výchovy na II. st. ZŠ a SŠ z pohledu pedagogické praxe – náměty pro začínající učitele*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010, s. 72-82.

⁸⁷ *Slovo mají děti – autentické výroky dětí*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 33.

byl pouhým plodem náhody, atomem ztraceným v nahodilém vesmíru a musel své nekonečné touhy vtěsnat do konečného horizontu pozemského života, nemohl by se svou přirozeností povznést k nadpřirozenému životu.⁸⁸

Základními předpoklady pro přijetí milosti jsou poslušnost a svoboda ve smyslu postoje odevzdanosti do Boží vůle. Přijetím faktu, že jako člověk nejsem soběstačný tvor (nejsem pánem sebe samého), uznávám, že mým Pánem je můj stvořitel – Bůh. Víra je aktem absolutně svobodné volby jedince. Věřící ve vlastním smyslu slova je socializován (disponuje potřebnými znalostmi a dovednostmi, zná obsah víry a její projevy), otevřen pro Boží působení a začíná Bohu odpovídat v okamžiku obrácení, které je tajemným setkáním svobody Boha a svobodné odpovědi člověka. Tohoto výlučného okamžiku mezi Bohem a člověkem nelze docílit žádnou lidskou činností. Víru nelze předem naplánovat ani předat, při katechetickém doprovázení je možno předávat pouze její obsah. I když je tento obsah celistvý, není sám o sobě vírou. Již několik desetiletí se setkáváme s pojmem „krize předávání víry“, protože způsob, jakým se snažíme víru předávat, se mívá s adresáty, nefunguje. Lidským působením připravujeme půdu pro působení Boží milosti, a to nejen formulacemi předloženými k naučení, ale především svědectvím pravdivého života z víry.

Schéma poznám, přijmu, spolehnu se a následně se obrátím, není platné. Osobní Boží zjevení neruší Boží tajemství, kterému se máme klanět, obdivovat je nechat se jím proměňovat, kontemplovat je - nesnažit se o jeho objasnění na základě rozumu.⁸⁹

Všude tam, kde se v křesťanském náboženství setkává Bůh s člověkem, jsou již v člověku aktivovány určité prvky, které toto setkání umožňují. Slova klasické teologie hovoří o přirozenosti, která je předpokladem milosti. Milost a všechno nadpřirozené není nepřirozené, nelidské či dokonce protilidské - právě naopak. Bůh nás připravuje na svůj největší dar aktem stvoření. Předpokladem pro přijetí daru víry je lidská schopnost poznat pravdu, věřit v existenci dobra, důvěra ve smysluplnost života a duchovně-tělesná podstata člověka. Pouze tam, kde je

⁸⁸ Srov. BENEDIKT XVI. Encyklika *Caritas in veritate* (29. června 2009). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, čl. 29.

⁸⁹ Srov. DŘÍMAL, L. *Katecheze v dějinách a současnosti* [CD-ROM]. Brno: Proglas s.r.o., 2012, díl 11 – Víra a její předpoklady.

duch, vytváří se předpoklad pro účast na Božím životě. Plnost lidství je dosažena přítomností Boží lásky v duši a láskyplnou odpovědí člověka na lásku Boží. Předpoklady pro přijetí milosti spočívají též v následujících projevech lidského ducha – lidská svoboda, rozum, stavy radosti a pocity štěstí. Úcta k posvátnému, úžas a obdiv, bázeň a prosba náleží k plnosti lidství. Je to dar – nabídka od Boha umožňující nový krok k Bohu a ve svém konečném důsledku spásu.

Dalším nutným předpokladem je lidské poznání a schopnost transcendence (snahou překonávat vlastní ohraničení), kdy Bůh svou přítomností umocňuje poznávací schopnosti člověka, vlévá světlo víry a člověk tak zakouší skutečnost Božího zjevení na základě osobního oslovení. Pokud na toto oslovení odpoví kladně, otvírá se mu možnost zakusit svou lidskou existenci jako Bohem milovanou a oslavenou. Vyjádřeno slovy: „skrze Něho, s Ním a v NĚm.“⁹⁰

3.1.2 Ucelená iniciace

Křesťanská iniciace patří k aktuálním tématům nejen v pastorální a liturgické teologii, ale i v katechetice. Je cestou, během níž člověk dorůstá do plné křesťanské identity, kdy jej sám Ježíš Kristus začleňuje do svého mystického těla. Současně je formačním procesem, který pomáhá iniciovanému člověku otevřít se a naslouchat Božímu slovu, odpovědět na ně křesťanským stylem života a aktivní účastí na liturgii.⁹¹

Význam slova iniciace spočívá v latinském slově in-eo, které můžeme volně přeložit jako „vstupuji dovnitř“. Iniací označujeme proces zrání, který je ohraničen určitým časovým obdobím, jehož výsledkem má být identifikace člověka s určitou specifickou skupinou. Nikdo se nerodí jako iniciovaný. Podobně jako socializační proces, iniciace zahrnuje učení se normám, chápání symbolů, zvnitřňování hodnot a způsobů chování. Nepředává pouze kulturní schémata, ale umisťuje člověka „dovnitř“ nějaké role, která je pro něj zcela nová a zásadně ovlivňuje jeho nitro.

⁹⁰ Srov. ZVĚŘINA, J. *Teologie agapé – II. svazek*. Praha: Scriptum, 1994, s. 239-240.

⁹¹ Srov. Dřímál, L. *Křesťanská iniciace a katecheze*. In: Kolektiv autorů. *Křesťanská iniciace – Sborník třetí vědecké katechetické konference*. Praha: Katechetická sekce České biskupské konference, 2009, s. 9.

Křesťanská iniciace neodkazuje ani tak na přípravu k přijetí svátostí, jako spíše ke svátostem samým. Bylo by vhodné používat termín, člověk je iniciován svátostmi. Působí v nich sám Kristus prostřednictvím symbolického jednání církve a v konečném důsledku je to On sám, kdo nás uvádí do vztahu se sebou a svým mystickým tělem.

V našich farnostech se často setkáváme s redukcí křesťanské iniciace na přípravu k přijetí svátostí, přičemž se vlastně ani nejedná o systematickou katechezi, ale spíše o krátké období přípravy. Zpravidla se jedná o dvě jednoletá období při přípravě k přijetí eucharistie a druhé je přípravou na biřmování. Nebývá zvykem zohledňovat předchozí období života připravujících se, která však mají pro jejich formaci zásadní význam. Přijetí iniciačních svátostí je součástí procesu, který byl započat dlouho před tím a měl by dále pokračovat.

Druhý způsob pojetí spočívá v praxi, kdy mezi iniciační katechezí a běžným životem panuje odstup. Je vnímána jako skutečnost, kterou mají na starost kompetentní osoby. Většina farníků se domnívá, že se jich bezprostředně netýká, což ve svém důsledku způsobuje problém při začleňování iniciovaných do farního společenství. Uvedené skutečnosti nijak nepřispívají k chápání iniciace v její celistvosti. Pro člověka pokřtěného jako nemluvně začíná křesťanská iniciace křtem a měla by po přijetí ostatních iniciačních svátostí vyústit v mystagogii – období uvádění do hlubšího chápání přijatých svátostí. Toto období je velmi důležité pro definitivní začlenění nových křesťanů do našich komunit, avšak praxe pokulhává. Je třeba obnovit iniciační katechezi, což není možné bez obnovy víry, farních společenství a změny stylu a metod pastorače.⁹²

Pedagogika křesťanské iniciace se uplatní v období od okamžiku obrácení (probuzení zájmu o křest) až po začlenění do křesťanského společenství, kdy je člověk již zorientován a učí se mít účast na všech oblastech života církve – martyrii, koinonii, diakonii i liturgii s ohledem na svůj stupeň víry a stav. Jedná se o specifický přístup těch, kteří se podílí na přípravě ke slavení iniciačních svátostí i na následném mystagogickém období. Křesťanská iniciace je v první řadě činem Božím, Jeho darem člověku – jednostranným, ničím nepodmíněným. Jsme začleňováni do společenství synů a dcer – do rodiny Božích dětí (církve).

⁹² Srov. Dřímál, L. *Křesťanská iniciace a katecheze*. In: Kolektiv autorů. *Křesťanská iniciace – Sborník třetí vědecké katechetické konference*, s. 11-15.

Katecheta se ke své činnosti inspiruje Boží pedagogií, která se zjevila v Kristu Ježíši a církvi. Nabízí doprovázení na cestě od prvního obrácení k začlenění do místního společenství církve, přičemž jeho působení pramení z Písma a musí být zprostředkováno živou tradicí. Od doprovázeného vyžaduje svobodné rozhodnutí pro křesťanské jednání.⁹³

3.1.3 Výchova víry a její zrání jako cíl rodinné katechizace

Výchova víry je termínem poněkud problematickým. Klasická teologie zde může vznést námitku ve smyslu troufalosti a pýchy působit lidskými metodami v posvátném prostoru působení Ducha Svatého a přímého nebezpečí poškození Božího daru v nitru člověka. Katechetika na tyto námitky odpovídá – víra je a zůstane Božím darem člověku, který se může zrodit pouze působením Boží milosti v hlubinách lidského srdce. Žádný člověk nemůže druhému víru dát, každý musí svou vírou odpovídat na Boží volání pouze a jedině sám za sebe. Odpověď vychází z osobní svobody, z postojů zakořeněných v hloubi osobnosti každého z nás. Avšak právě proto, že se jedná o dar určený k růstu, vyžaduje lidskou spolupráci. Zde nabízí katecheze svou pomoc. Oblastí jejího působení je doprovázení bližního na jeho cestě k víře i ve víře, odstraňování překážek, předsudků, prezentace obsahu víry přiměřenými formami bez jakékoli manipulace. Výchova víry slouží jako prostředník napomáhající k setkání, které však samo o sobě zůstává mimo lidský dosah.⁹⁴

Tajemství Ježíše Krista je nejvyšším kritériem pro utváření dospělé víry, obsahuje bohatství, které nelze vyčerpat žádným způsobem myšlení a prožívání. Křesťanská víra jako celek připouští různost svého prožívání, což neznamená oprávnění k jeho jakékoli formě. Existuje hranice, za níž již víra není křesťanská a není tudíž ani vírou zrající. Přestupujeme ji v okamžiku, kdy podoba víry v myšlení i praxi popírá svůj vlastní obsah a znetvořuje tak Pána, kterého má vyznávat. Víru nelze odkázat pouze do privátní sféry jednotlivce, je nutné klást si

⁹³ Srov. ZIMMERMANNOVÁ, M. *Pedagogika křesťanské iniciace*. In: Kolektiv autorů. *Křesťanská iniciace*. Praha: Katechetická sekce České biskupské konference, 2012, s. 71-77.

⁹⁴ Srov. DŘÍMAL, L. *Katecheze jako výchova víry*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2002, s. 30-31.

otázky ohledně vztahu víry a kultury a hledat představy a projevy o víře vlastní civilním kulturám. Pro současného křesťana je důležitá společenská, občanská a kulturní hodnota věření, a proto by se měl zajímat o představy, které má o naši víře jeho okolí.

Víra je dynamickou skutečností a zraje spolu s tím, jak vyžívá lidská osobnost. Je prožívána v mnoha dimenzích, jednu z nich můžeme nazvat jako aktivní pasivitu. Křesťanská víra má charakter odpovědi na Boží volání, není tedy primárně lidským hledáním. Je přítomností, která byla nabídnuta lidstvu v dějinách a žádá, aby byla přijata. Její zralost spočívá v ochotě svobodně přijmout zdarma nabízený dar. Dalším jejím rozměrem je profánnost a všednodennost. Událost nabídky Boží milosti a následné svobodné lidské odpovědi se obvykle neodehrává v sakrálním prostoru, ale ve všedním (každodenním) lidském životě. Víra brání útěku do spiritualismu, vrací člověka do dějin a jejich složitosti. Věřit jako „dospělý“ znamená žít ochotně ve společenství bratří a sester v Kristu, přijímat jeho limity, varovat se individualismu, prožívat společně s nimi svátostnou dimenzi v liturgických oslavách a zároveň respektovat a přijmout vlastní kulturu i dobu, ve které žijeme, s postojem „moudré sympatie“. Tato moudrost vychází z daru Ducha Svatého a projevuje se schopností rozlišovat, co ji zlidšťuje, a co naopak odlidšťuje. Bohatství evangelia, kterým by měl křesťan disponovat, je jakýmsi kapitálem – zdrojem pochopení, který má se všemi sdílet, není to nástroj sloužící k posuzování a odsuzování.

Křesťanská formace sleduje velké cíle. Má uschopnit člověka, aby byl pevný a věrohodný a současně i pružný, učenlivý a otevřený změnám přicházejícím v neustálém procesu obrácení. Naše víra je vztahem k Bohu, který nelze uzavřít do přesně daných schémat. Měl by být pevně a důkladně zakotvený, ale zároveň stále otevřený vůči přicházejícím nabídkám a překvapením.⁹⁵

I více než padesát let od zahájení druhého vatikánského koncilu jsou mnohé jeho výzvy pro dnešní dobu stále aktuální. Především bychom si měli položit otázku, zda je víra v našich životech proměňující silou, nebo jen jedním z mnoha prvků utvářejících naší existenci. Pokud má být kompasem určujícím nás

⁹⁵ Srov. BIEMMI, E. Věřit v dnešní době „jako dospělý“. *Cesty katecheze. Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku*, 2010, roč. 2, č. 4, s. 7-10.

životní směr, pak musíme znovu nalézt radost, kterou nám dává a uvědomit si, že je neoddělitelnou součástí našeho každodenního života. Boží tajemství zůstane mimo dosah našeho omezeného lidského poznání, nicméně zjevením se nám On sám sděluje a zpřístupňuje. Uschopňuje nás naslouchat Slovu a přijímat pravdu, pokud se jeho působení otevřeme. Bůh z lásky k nám vstoupil do dějin, obnovuje a proměňuje naše lidské vztahy k větší solidaritě a bratrství v duchu lásky.

Dnešní dobu lze charakterizovat snahou o sobeckou nadvládu, panovačnost, aroganci, uzavírání se do „zlaté klece“, ve snaze přehlížet všechny potřebné a vykořisťované a ještě tyto novodobé formy barbarství vydávat za znamení „civilizačních výdobytků“. Společnost je sekularizována, poznamenána šířící se nihilistickou mentalitou, ve které je vše relativizováno. Život je mnohdy prožíván velmi lehkomyšlně bez jasných ideálů a nadějí, přičemž navázané sociální vazby jsou považovány jen za provizorní řešení, což se projevuje i hlubokou krizí manželského a rodinného života. Rodící se generace nejsou vychovávány k hledání pravdy a smyslu života, postrádají stabilitu citů a vztahů. Nahodilost a relativismus vedou k ničení potřebných životních opěrných bodů, všudypřítomná podezřívavost rostoucí z nedůvěry a poddávání se chvilkovým rozmarům, za které není přijímána odpovědnost, vedou k rozpadu lidských vztahů. Ani věřící člověk nezůstává vůči těmto vlivům imunní, což se projevuje v pasivně a privátně žité víře, odmítání výchovy k víře, prohlubujícím se rozporem mezi žitým životem a vírou. Potřebujeme hlouběji poznávat Krédo, modlit se a účastnit se liturgického slavení ve společenství církve. Z Kréda vyrůstá mravní život, má v něm svůj základ a opodstatnění. Pravdy obsažené v evangelijní zvěsti jsou světlem osvěcujícím naše každodenní kroky, vodou, která zavlažuje vyprahlé úseky našeho života. Dnešní křesťan často nezná ani ústřední jádro své vlastní víry a otvírá tak prostor pro náboženský synkretismus a relativismus. Jedině návrat k Bohu - k Bohu Ježíše Krista - nám umožní znovu objevit poselství evangelia a On vstoupí do našich srdcí a domovů.⁹⁶

Předpokladem i podmínkou veškerého katechetického působení je velkodušnost a trpělivost související s přesvědčením, že víra je Boží dar.

⁹⁶ Srov. BENEDIKT XVI. *Víra činí život plně lidským: Katecheze Benedikta XVI. při generální audienci, nám. sv. Petra* [online]. Vatikán: Česká sekce Vatikánského rozhlasu, 17. 10. 2012 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=17278>

Na katechizovaném záleží, aby našel svoji vlastní cestu a vykročil po ní. Rodič v roli katechety je zodpovědný za aktivní doprovázení dítěte po cestě víry, ale nezodpovídá za výsledky. Každý roste svým vlastním tempem a do různé úrovně. Úlohou rodiče je, přijmout to a respektovat. V dospělosti se již nesnažit aktivně zasahovat (ani nevhodnou slovní intervencí), ale zpovzdálí doprovázet dítě modlitbou. Zejména u mladých lidí je důležitější sféra emoční než intelektuální a pokud rodič udělá chyby v emocionální oblasti, je velmi obtížné tato zranění napravovat. Důležité je dítě „neztratit“, znalosti si mohou doplňovat v průběhu celého života. Jako vychovatelé se musíme obrnit trpělivostí a pokorou, pracujeme pro Boží království a to potřebuje mnoho času. Víra nejsou pouhé znalosti nebo určitá praxe, ale celkový postoj a vztah člověka k Bohu. Chování a postoje musí korespondovat s osobní vírou, zralost se projevuje způsoby jednání s druhými lidmi. Mezi sférou profánní i náboženskou musí být rovnováha.⁹⁷

Pokřtěné dítě rozvíjí svoji víru v rodině, kde automaticky přebírá postoje svých rodičů. Pokud je rodinné prostředí harmonické a plní svoji funkci, pak přirozeně vede ke správným návykům a rozvíjí osobnost dítěte po všech stránkách. Skrze prameny naší víry – Písmo svaté a liturgii – pomáháme k navázání osobního vztahu k Bohu a postupnému růstu víry. Katecheze dítěte v předškolním a mladším školním věku rozvíjí lidské hodnoty jako je důvěra, sebedarování, nezištnost, prosba a radostná účast, které uvádějí do křesťanského života. Navazování osobního vztahu s Bohem úzce souvisí s vytvářením obrazu o Bohu, a modlitbou. Pracujeme se čtyřmi základními obrazy, ukazujícími Boží působení – Boha Stvořitele, Boha příslibů (smlouvy), Boha Spasitele a Boha přítomného mezi lidmi – které nás směřují k typům biblických textů vhodných pro děti. V mladším školním věku zaměřujeme katechezi kristocentricky, postupně s přibývajícím věkem dítěte přecházíme na teocentrickou.⁹⁸

Dítě se lehkou vžívá do svých oblíbených hrdinů, proč mu tedy neumožnit ztotožnit se velkými postavami Bible? Pokud chceme obohatit představivost dětí postoji „hrdinů Písma svatého“, musíme postupně přecházet z rozumového

⁹⁷ Srov. DŘÍMAL, L. a FORMELLA, Z. Rozhovor „Zralost člověka v procesu výchovy“. *Cesty katecheze. Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku*, 2010, roč. 2, č. 4, s. 24-26.

⁹⁸ Srov. SURMA, B. Rozvíjení daru víry u dětí v Katechezi dobrého pastýře. *Cesty katecheze. Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku*, 2013, roč. 5, č. 1, s. 15-17.

poznání k mravnímu poselství (pohledu srdce). Upřednostníme-li pouze rozumové poznání, neumožníme dítěti vžít se do děje a prožít biblický příběh spolu s jeho představitelem. Skrze biblická poselství pomáháme dítěti vstoupit do přátelského vztahu s Ježíšem.⁹⁹

V souvislosti s navazováním vztahu dítěte k Písmu svatému zmíníme jeden (v České republice dosud málo známý) pojem – Katecheze Dobrého pastýře. Katechetické a pedagogické centrum Biskupství královéhradeckého uspořádalo v únoru letošního roku seminář s názvem Starý zákon v katechezi dětí zaměřený na úvod do typologie a mystagogie starozákonních textů. Dr. Barbara Surma společně s dr. Krzysztofem Bielem zde představila koncepci náboženské výchovy Katecheze dobrého pastýře cílenou na věkovou skupinu od devíti let, což je podle zakladatelky této pedagogiky Sofie Cavalletti doba vhodná pro zahájení četby Starého zákona s dětmi. Tato katechetická koncepce vznikla v Římě v 50. letech minulého století. Jedná se o ucelený program náboženské výchovy určený pro děti od 3 do 12 let, který je výsledkem dlouhodobé zkušenosti získané s dětmi na celém světě. Cavalletti při vytváření své koncepce vycházela z didaktiky vypracované Marií Montessori pro výchovu a vzdělávání dětí v předškolním a mladším školním věku. Důraz je kladen na způsob, jakým dítě poznává. Spočívá ve sbírání zkušeností prostřednictvím smyslů a jejich zdokonalování. Vychovává ke ztišení a koncentraci, přičemž se opírá o Bibli, tradici a liturgii. Naplňuje tak dva základní katechetické principy, kterými jsou věrnost Bohu a věrnost člověku. Po šestém roce života, kdy dítě začíná vědomě rozeznávat dobro a zlo, objevuje též, že pastýř, který s pečlivostí a láskou hledal ztracenou ovci, je zároveň tím, který odpouští.¹⁰⁰

Podobenství o Dobrém pastýři tvoří osu všech katechezí Sofie Cavalletti. Je to základní křesťanské poselství, které dává našemu životu smysl. Evangelista Jan nás seznamuje s osobou Dobrého pastýře, který volá své ovce jménem. Každou z nich zná, a ony jsou „vábeny krásou Jeho hlasu“, následují ho a On je vede. Vstupují s ním do osobního kontaktu – vztahu. Toto jednání vyvolává v dětech velmi silnou odezvu, zažívají pocit starostlivé péče o jejich konkrétní osobu. Kresby, které sloužily k vyjadřování pocitů katechizovaných dětí

⁹⁹ Srov. ŠELINGA, J. *Najvzácnější dar*. Bratislava: Lúč, 2003, s. 18.

¹⁰⁰ Srov. SURMA, B. *Rozvíjení daru víry u dětí v Katechezi dobrého pastýře*, s. 14-16.

pocházejících z různých zemí a společenských kultur, svědčily o jejich vysoké intenzitě. Dítě cítí, že je voláno. Chápe, že se od něj očekává nejen, že hlas uslyší, ale i odpoví na volání. Aktivně vstoupí do vztahu s Dobrým pastýřem (Ježíšem), který nás povede naším životem. (V biblické řeči je vztah zároveň smlouvou).¹⁰¹

Cavalletti nazvala Katechezi dobrého pastýře „Abecedou křesťanství“. Výuka probíhá metodou „znamení“, kdy se Bůh, kterého není možné vidět, ukazuje lidem skrze znamení, události a lidi. Jedná se o zásadní odklon od tradičního učení spočívajícího v předávání definic (otázka a odpověď). Metodou podobenství Bůh dovoluje člověku, aby samostatně odkrýval pravdu o NĚm, každý podle svých vlastních schopností prostřednictvím smyslových zkušeností. Na rozdíl od intelektuálně zaměřených metod rozvíjí především schopnost prožívání. Dítě potřebuje zažít bezprostřední zkušenost a být samo aktivní. Katechezi lze praktikovat i doma s vlastními dětmi, kde se však v první fázi realizace může vyskytnout problém s pořízením potřebných materiálů a pomůcek.¹⁰²

3.2 Bezprostřední příprava na přijetí svátostí – spolupráce s knězem, katechetou

Podstatou přípravy k prvnímu svatému přijímání je vzbudit v dítěti touhu po příchodu Ježíše do jeho srdce, kde si s ním bude moci „povídat“ o svých největších touhách a tajemstvích. Je třeba, aby příprava byla propojena s uváděním dítěte do liturgického slavení jako do společné hostiny, kdy se nám Ježíš daruje v eucharistii uprostřed společenství lásky všech přítomných křesťanů – společenství církve.

Zároveň dítě připravujeme na svátost smíření, což souvisí především s výchovou svědomí. U dítěte v mladším školním věku dochází k postupnému formování konkrétního (věcného) svědomí. Učíme ho zpytovat svědomí, a mluvíme-li o svátosti smíření, pomáháme mu vidět milující a otevřenou náruč

¹⁰¹ Srov. CAVALLETTI, S. *Potencjał duchowy dziecka w wieku od 6 do 12 lat*. KRAKÓW: Wydawnictwo WAM, 2003, s. 34-37.

¹⁰² Srov. SURMA, B. „Mým cílem je podpořit působení rodičů, ne je nahradit.“ *Cesty katecheze. Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku*, 2013, roč. 5, č. 1, s. 22-23.

našeho nebeského Otce podávajícího pomocnou ruku všem, kteří se vlastní vinou zapletli do svízelné situace. Dítě musí zakusit nejen poznání svého vlastního špatného chování, ale i bezpodmínečné odpuštění a přijetí, jak v rodinném prostředí, tak i v širší sociální skupině, aby hledalo něco podobného u Boha. Pokud si dítě postupně zvnitřní křesťanský normativní systém, naučí se jej v konkrétních situacích používat a správně se v životě orientovat - jednat svobodně podle svého svědomí.¹⁰³

Zažije-li dítě negativní životní zkušenost v okamžiku první svátosti smíření, ať už z důvodu nedostatečné předchozí přípravy nebo nevhodného přístupu zpovědníka, může se stát, že se pro něj tato svátost na dlouhou dobu stane doslova jakýmsi nepříjemným strašákem - nikoli místem naděje, kde je nám nabízena možnost obnovit hříchem narušený vztah s Bohem i ostatními lidmi. Vhodnou součástí bezprostřední přípravy je společná účast dětí a jejich rodičů na kající bohoslužbě.

Kající obřady jsou užitečné v životě jednotlivců i společenství k výchově ducha a ctnosti kajícího a též jako příprava na účinnější slavení svátosti pokání. Věřící musí být řádně poučeni, aby nedocházelo k záměně kající pobožnosti za svátostnou zpověď a rozhřešení. Při kajících pobožnostech je třeba mít na zřeteli životní podmínky účastníků, způsob jejich vyjadřování a stupeň porozumění, zvláště pokud jsou určeny pro různé skupiny a okolnosti.¹⁰⁴

V České republice se vlastní praxe přípravy na první svaté přijímání v jednotlivých farnostech značně odlišuje. V rámci této práce se zaměříme na královéhradeckou diecézi, konkrétně dvě farnosti chrudimského vikariátu.

Dítě na začátku školní docházky rodiče přihlásí na výuku nepovinného předmětu římskokatolického náboženství ve škole, kam dochází. Pro výuku jsou používány Osnovy České biskupské konference, které mají konfesní charakter. Náboženská výchova je podle nich výrazem služby církve školní instituci a přispívá k utváření a rozvoji klíčových kompetencí žáků stanovených platnými vzdělávacími programy. V širším slova smyslu je orientována na obecné lidské projevy – důvěra, vděčnost, odpuštění, radost, štěstí, ochota pomoci. V užším smyslu slova nabízí odpovědi na otázky ohledně dimenzí, které člověka přesahují

¹⁰³ Srov. HERCIKOVÁ, P. E. *Křesťanská výchova dětí*, s. 158-159.

¹⁰⁴ Srov. *Obřady pokání*. Praha: Česká liturgická komise, 1982, s. 155.

(otázky po smyslu života, perspektiva věčného života). Římskokatolická církev realizuje náboženskou výchovu v užším slova smyslu, přičemž vychází ze smyslu širšího. Zachovává přitom princip vzájemného vztahu mezi současným životem a vírou předávanou tradicí; vychovává v člověku schopnost vnímat svůj život jako prostor, v němž se setkává s Bohem. Rozvíjí a podporuje základní předpoklady pro křesťanské životní postoje a jednání, umožňuje přístup k biblickému poselství i křesťanské tradici.

Osnovy jsou uspořádány spirálovitě, což v praxi znamená, že se děti setkávají se stejnými tématy v navazujících ročnících znovu, avšak hlouběji a v nových souvislostech odpovídajících jejich stupni vývoje. Během jednoho školního roku je probíráno více témat, která jsou postupně upevňována a prohlubována. Učitel náboženské výchovy je vázán cíli, ale je mu umožněno rozhodnout se pouze pro některé nabídnuté obsahy, které může podle svých potřeb jinak časově rozdělit. Dítě se tak učí s důvěrou prožívat události liturgického roku, poznává způsoby Božího jednání v dějinách a ve třetí třídě by mělo být disponováno k přijetí svátosti smíření a svátosti eucharistie.¹⁰⁵

Katechetické a pedagogické centrum Biskupství královéhradeckého připravilo v průběhu školního roku 2011/2012 přepracovanou verzi metodiky „Bůh k nám přichází“, původně připravenou a vydanou ČBK v roce 1996. Jedná se o metodický materiál k systematické katechezi dětí ve věku 8-9 let, jehož cílem je uvedení do samostatného života z víry tak, jak to odpovídá psychologickým předpokladům dětí tohoto věku. Metodika bude v následujících letech postupně upravována na základě zpětné vazby z jejího praktického využívání. Po jejím ověření projde řádným schvalovacím řízením. Základním modelem pro tuto katechezi je model „kérygmatický“, který je doplněn liturgickou výchovou a výchovou k angažovanosti ve službě. Předpokladem je, že se děti již dříve setkaly s příběhy ze Starého a Nového zákona a mají též zkušenost s modlitbou a mší svatou. Zároveň se počítá s tím, že některé z nich již pravidelně slaví svátost smíření a přijímají eucharistii, nebo se k tomu připravují v samostatné přípravě. Cílem programu rozděleného do sedmi tematických bloků je představit Boží lásku

¹⁰⁵ Srov. MUROŇOVÁ, E. a MUCHOVÁ, L. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1. - 9. ročníku základní školy (pro nepovinný předmět náboženství v základních školách)*. Praha: ČBK, 2004, s. 5-11.

k člověku v životě Ježíše Krista; učit se rozlišovat dobro a zlo „metodou Panny Marie“ (prožívat události, uchovávat je ve svém srdci, přemýšlet o nich, obracet se důvěrou k Ježíši, respektovat tajemství některých skutečností) na základě seznamování se s různými tajemstvími; uvedení dětí do významu daru jejich křtu; uvedení do slavení mše svaté.¹⁰⁶ Tuto metodiku je možno využít buď ve třetí třídě – tedy ve školním roce, v němž většina dětí přistupuje k prvnímu svatému přijímání - nebo v roce, který následuje, a to výhradně u skupin, kde je možno vzhledem k jejich složení zaměřit výuku katecheticky. Školní výuka probíhá většinou ve smíšených skupinách, kde se část dětí k přijetí svátostí připravuje a část již přípravou prošla v uplynulém školním roce, nebylo by tudíž vhodné používat dva bezprostředně po sobě následující školní roky shodnou metodiku. V praxi se ovšem můžeme setkat i se skutečností, kdy dítě uvedený program výuky zcela „mine“, protože ve škole nelze organizačně skloubit (malý počet žáků v jednotlivých skupinách) výuku tak, aby ve skupině byli pouze žáci třetí a čtvrté třídy, či pro určitou skupinu dětí není vhodný vzhledem ke svému katechetickému zaměření (dětí jiného vyznání, nepokřtěné).

Mají-li být děti v mladším školním věku vštípeny určité znalosti, musí být též přiblíženy nějakým konkrétním prožitkem. Rozvoj rozumového poznání a prakticky prožívaný život z víry se musí doplňovat a harmonizovat, protože děti v tomto věku potřebují komplexní pohled a vzájemné propojení obou rovin - prožitkové i poznávkové podněty prožívají jako jeden celek. I když je výuka ve škole koncipována s ohledem na přípravu dětí k přijetí svátostí, vlastní blízká příprava ke svátostem by měla probíhat mimo školní výuku.¹⁰⁷

Výuka náboženství ve školním prostředí neposkytuje uvedení do života z víry. Katecheze je vždy současně uvedením do křesťanského života i života církve a nemůže se tudíž odehrávat na školní půdě. Vyžaduje průvodce, mystagoga – tedy více než „jen učitele“, který katechizovaného doprovází na cestě víry a mystagogie v prostorách k tomu určených - ve společenství věřících. Vedle výuky náboženství tudíž musí probíhat i systematická katecheze v obci věřících zaměřená na přípravu k prvnímu přijetí eucharistie, pod vedením plně

¹⁰⁶ Srov. Katechetické a pedagogické centrum Biskupství královéhradeckého. *Metodická příručka k programu „Bůh k nám přichází“ – inovace (ověřovací verze)*. Hradec Králové, 2011 – 2012, s. 1-2.

¹⁰⁷ Srov. HERCIKOVÁ, P. E. *Křesťanská výchova dětí*, s. 79-80.

kompetentní osoby (kněz, jáhen, katecheta). Měla by být celostně zaměřena a kromě kognitivního poznání pracovat též s emocemi a orientovat se na křesťanskou životní praxi. Vést připravované děti, ale i jejich rodiče cestou „srdce, rukou a rozumu“ k Ježíši Kristu, pomáhat jim stát se skutečně dospělými křesťany, kteří dovedou při vhodné příležitosti vydávat svědectví o své víře.¹⁰⁸

Výše zmíněné rozlišování mezi výukou náboženství a katechezí má své opodstatnění, které vyplývá z jejich rozdílné formy. Skutečnost, že pokoncilní církve považuje za přednostní místo katecheze mimoškolní prostředí, nesmí být chápána tak, že by církve ztratila o působení na školní půdě zájem. Je tomu právě naopak, avšak školní výuka musí být definována ve vztahu k povaze, cílům a kritériím, které jsou jí vlastní. Fenomén náboženství má svou důležitost v kulturní a historické tradici národů a pro mnoho lidí představuje určité východisko pro způsob chápání nejen vlastního života, ale i dějin. Katolické náboženství je faktem stále přítomným bez ohledu na to, co si o něm jednotliví členové společnosti myslí. Pokud škola chce být kritickou zprostředkovatelkou kultury, musí akceptovat přínos katolického náboženství pro pochopení národního kulturního dědictví. Výuka náboženství nerozporuje úlohu a účel vzdělávání v jakékoli škole, ale představuje jeho integrální prvek odpovídající cílům vzdělávání v pluralitní a demokratické společnosti. Jako školní předmět musí být otevřena všem žákům a mohou ji tak navštěvovat nejen žáci jiných konfesí, ale i nepokřtění a bez vyznání.

Katecheze ve vlastním smyslu slova je určena těm, kteří se již rozhodli následovat Krista a Jeho poselství. Potřebuje člověka, který je vnitřně motivován a působením Boží milosti se stále více otevírá daru víry, čímž umožňuje katechezi. Dalšími rozdíly mezi výukou náboženství a katechezí jsou její účel a cíl. Výuka podává žákovi informace a přivádí ho k svobodnému a zodpovědnému postoji vůči víře a náboženství. Katecheze formuje – doprovází - věřícího na jeho cestě víry směrem ke zralosti a jejím cílem je uvést ho do společenství a důvěrného vztahu s Bohem. Rozlišování mezi výukou náboženství a katechezí neznamena jejich protiklad nebo konkurenci, spíše naopak. Člověk v dnešní

¹⁰⁸ Srov. KASPER, W. Začít znovu od Ježíše. *Cesty katecheze. Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku*, 2009, roč. 1, č. 3, s. 25.

sekularizované společnosti potřebuje projít všemi etapami evangelizace, přičemž se obě formy služby církve navzájem doplňují a propojují. Každá ve své oblasti přispívá k integrálnímu rozvoji člověka.¹⁰⁹

Délka bezprostřední přípravy je závislá na formě, jakou bude vedena, na velikosti a složení skupiny dětí a na spoluúčasti rodičů. Její situování do školního prostředí v rámci výuky náboženství je nejméně vhodnou formou. Pokud však takto probíhá, je nutné ji doplnit alespoň jedním setkáním s knězem v kostele či na faře a vhodným zapojením rodičů. Preferována je samostatná farní katecheze v malých skupinách podpořená aktivní spoluprací rodičů, která umožňuje zařadit do přípravy i mladší děti. Příprava by měla být vedena podle vhodných metodických materiálů respektujících charakter a cíle přípravy, které spočívají nejen na znalostech, ale též na posilování vztahu k Pánu Ježíši a uvedení do života z modlitby. Za přípravu dětí ke svátostem zodpovídá duchovní správce farnosti. Vlastní přípravu může vést katecheta (laik), přičemž by se v jejím průběhu děti měly alespoň jednou setkat s knězem – kvůli navození atmosféry důvěry před svátostí smíření i v průběhu vlastní slavnosti. Katechetovi je doporučena úzká spolupráce s rodiči, spočívající nejen v jejich aktivním zapojení do přípravy dětí, ale též je jim - spolu s duchovním správcem farnosti - nabídnuta vhodná forma obnovy vztahu ke svátostem (u rodičů, kteří nepraktikují).¹¹⁰

V rámci královéhradecké diecéze je v některých farnostech při bezprostřední přípravě dětí k prvnímu svatému přijímání a k svátosti smíření využívána metodika s názvem „Uvedení do svátostného života“. Vychází z dokumentu Uvedení do křesťanského života (Sekretariát České liturgické komise, 1987) a Směrnice č. 3/2006 Biskupství královéhradeckého. Začátek a konec přípravy je naplánován jako součást „farního katechetického projektu“. Jedná se o významnou příležitost, jak pomoci rodičům obnovit jejich vztah k Bohu i farnosti – navázat užší kontakt. Uvedený model přípravy vychází z nabídky a pozvání. Zahajuje se buď individuálními schůzkami s rodiči, nebo

¹⁰⁹ Srov. ALBERICH, E. a DŘÍMAL, L. *Katechetika*. Praha: Portál, s. r. o., 2008, s. 152-161.

¹¹⁰ Srov. BISKUPSTVÍ KRÁLOVÉHRADECKÉ. *Norma Biskupství královéhradeckého 3/2006 NRG: Směrnice pro přípravu dětí k prvnímu svatému přijímání a svátosti smíření* [online], s. 6-7.

společným setkáním na faře (po předchozí vzájemné dohodě všech zúčastněných je možno konat přípravy i přímo v rodinách). Ještě před prvním společným setkáním jsou rodiče požádáni o aktivní spoluúčast a seznámení s formou, jakou budou jednotlivá setkání probíhat. Jedná se významný okamžik v životě rodin i celého farního společenství, a proto je nutné celou přípravu dobře personálně zajistit. Vzhledem ke struktuře průběhu přípravy, kdy část programu probíhá společně a část odděleně s dětmi a rodiči, je zapotřebí, aby do přípravy byly zapojeny alespoň dvě kvalifikované osoby.

Setkání na faře jsou minimálně čtyři přibližně dvouhodinová, přičemž příprava se zahajuje v únoru a je plánována na čtyři měsíce. Součástí přípravy je i účast na bohoslužbách, kterou nelze u připravovaných dětí automaticky předpokládat. Společná část programu má podpořit vztah dítěte k předmětu činnosti i její účinné působení. Pozitivní roli zde hraje emoční naladění dítěte, které rádo podnikne nějakou aktivitu společně se svými rodiči. Pro rodiče by tyto chvíle měly být podnětem, jak své dítě dále vést na cestě víry. Část pro rodiče je zaměřena na jejich osobní vztah k Bohu i církvi a též na výchovu dětí ve víře. Získané podněty by měli využít pro práci s dětmi v rodině v obdobích mezi jednotlivými setkáními na faře. V každém období je sledován konkrétní cíl, který má vést k podpoře žádoucích dovedností či k vzniku nových zkušeností dítěte. Součástí přípravy je společné celodenní setkání na faře, účast na některé bohoslužbě velikonočního třídění a kající bohoslužba, na kterou navazuje první svátost smíření. Je možné zařadit i společné přespání připravujících se dětí na faře, pokud to dovolují místní podmínky. Účast na slavení mší svatých v kostele slouží též k propojení přípravy s farním společenstvím. Eucharistie společně se svátostí smíření jsou Ježíšovými dary pramenícími z jeho velikonoční oběti. Toto tajemství víry je nevyčerpatelným zdrojem poznání lásky, kterou nám Bůh nabízí. Pro mnohé děti procházející přípravou bývá účast na velikonočním třídění novým zážitkem, který položí základ pro vytvoření cenné křesťanské zkušenosti (na základě předchozí dobré přípravy katechety ve spolupráci s rodiči).¹¹¹

¹¹¹ Srov. Katechetické a pedagogické centrum Biskupství královéhradeckého. *Uvedení dětí do svátostného života – bezprostřední příprava dětí k prvnímu svatému přijímání a ke svátosti smíření. Seminář KPC. Hradec Králové, 2009, s 1-4.*

3.3 Role křesťanského společenství

„Mějme zájem jeden o druhého a povzbuzujme se k lásce a k dobrým skutkům. Nezanedbávejte společná shromáždění, jak to někteří mají ve zvyku, ale napomínejte se tím více, čím více vidíte, že se blíží den Kristův.“ (Žd 10,24-25)

Svatý Pavel nás ve svém listu Židům nabádá, abychom se aktivně účastnili společného života křesťanů, abychom byli živými členy společenství církve. Máme-li zapalovat druhé pro víru, musíme sami hořet. Více hořících srdcí plápolá jasnějším plamenem. Pokud se člověk vzdálí stranou, (izoluje se od ostatních členů křesťanského společenství), rychleji uhasíná a chladne.

Věřící jsou jako jednotlivci voláni k apoštolátu v nejrůznějších momentech svého života. Člověk je od přirozenosti tvor společenský a měl by proto konat svůj apoštolát v duchu jednoty s celým společenstvím věřící církve – v rodině, ve farnosti a v rámci svých možností i na úrovni diecézní. Bůh nás všechny, kteří věříme v Krista, spojil v Boží lid a v jedno tělo. Kristus sám řekl: „Kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem já uprostřed nich.“ (Mt 18,20)¹¹²

Příprava ke svátostem by měla být záležitostí nejen rodin dětí, ale též celé farnosti. Skutečnost, že nežijeme v křesťanské společnosti a ani sami křesťané mnohdy nevědí, co je vlastně křesťanský styl života, nás na cestě růstu víry odkazuje na celoživotní katechezi. Farnost by měla doprovázet členy svého společenství při jejich přípravě k přijetí svátostí. Je proto vhodné zahajovat přípravu slavnostní nedělní mši svatou (předpokládá se účast většiny místních farníků), v jejímž průběhu jsou děti představeny farnímu společenství. Při této příležitosti je možno na viditelném místě postavit velkou svíci, která bude svým světlem při každém slavení mše svaté připomínat přítomným věřícím blížící se slavnost a důležitost doprovázení připravujících se dětí modlitbou.¹¹³

Společenství je podstatnou podmínkou pro katechezi. Koná-li se katecheze mimo komunitu věřících, bývá považována za určitou formu vyučování, která je výjimečnou (jednorázovou) záležitostí vybraných jednotlivců. Společenství je přirozeným prostředím uskutečňování katecheze, jedná-li se o skutečné (živé)

¹¹² Srov. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, AA 18.

¹¹³ Srov. BISKUPSTVÍ KRÁLOVÉHRADECKÉ. *Norma Biskupství královéhradeckého 3/2006 NRG: Směrnice pro přípravu dětí k prvnímu svátému přijímání a svátosti smíření* [online], s. 5.

společenství s vědomím své odpovědnosti a je zároveň vlastním subjektem katecheze. V komunitním pojetí společenství již neexistují příjemci v tradičním slova smyslu, ale všichni jsou subjekty slova a zkušenosti, i když zaujímají různé úlohy. Společenství je nejen subjektem, ale zároveň i adresátem katecheze. Jedná se o překonání individualistického chápání považujícího katechezi výhradně za záležitost katechety a jeho svěřence. Osobní vztah se novým pojetím neruší, ale musí být začleněn do kontextu společenství, které je jí formováno, obnovováno a jejím prostřednictvím též zraje – je cílem katechetického působení.

Na základě jmenovaných principů můžeme říci, že společenství katechizuje a zároveň katecheze společenství vytváří. V církvi existují rozličné formy a typy společenství věřících. Na úrovni místní církve se jedná zejména o farní obec tvořenou věřícími rodinami, komunitou křesťanů a společenstvími v rámci křestního katechumenátu.¹¹⁴

V České republice je zapotřebí pastorační působení zaměřené na obnovu křesťanských společenství, která budou pozitivně ovlivňovat kvalitu života pokřtěných spočívající v životě z víry na základě vlastního rozhodnutí; nikoli z povinnosti či pramenící ze snahy o zachování tradic. Pokud naleznou v církvi prostor, v němž lze prožít zkušenosti, které nenabízí žádné jiné prostředí, zvýší se jejich chuť být aktivními členy takového společenství. Jedná se o zkušenost setkání s Bohem, zážitek bratrství a sesterství a poctivé úsilí o solidaritu a proměnu srdce. Péče o vysokou úroveň křesťanského života je podmínkou k vyžívání rodin ochotných k formaci a rozhodnutých vychovávat děti ve víře.

Rodina zůstává privilegovanou školou života a výchovy navzdory krizi, která ji zasáhla. Budoucnost celého lidstva je úzce vázána na primární místo humanizace osoby a společnosti – rodinu. Společenství církve je povoláno zlepšit péči o rodiny v průběhu celého jejich života a učinit je svojí cestou při hlásání evangelia.¹¹⁵

¹¹⁴ Srov. DŘÍMAL, L. *Katecheze jako činnost společenství církve*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2003, s. 5-14.

¹¹⁵ Srov. MONTISCI, U. Role rodiny v křesťanské iniciaci dětí. *Cesty katecheze. Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku*, 2013, roč. 5, č. 3, s. 11-13.

Velkou důležitost tomuto úkolu přikládá i sám papež František, který rok 2014 vyhlásil Rokem rodiny (u příležitosti 20. výročí prvního Roku rodiny vyhlášeného blahoslaveným Janem Pavlem II.).

Nestačí obnovit pastorační metody ani lépe organizovat síly v církvi, případně přesněji a důkladněji zkoumat biblické a teologické základy víry. Je třeba vzbudit novou „horoucí touhu po svatosti“ v celém křesťanském společenství.¹¹⁶

Cestou ke zlepšení vzájemných vztahů, po kterém touží každé společenství, je pokorné uznávání své vlastní nedokonalosti, nikoli neúprosné kárání těch druhých. Kritizování vede k zaměřování se na chyby a nedostatky druhých lidí, čímž získáváme pocit, že jsme lepší než oni. Mluvíme-li o druhých špatně, býváme též agresivní (minimálně ve svém srdci), čímž ubližujeme celé církvi. Papež František nás odkazuje na cestu hluboké pokory. Nepředkládá nejnovější ideje či projekty, ale odkaz k víc než patnáct století starému duchovnímu dědictví pouštních otců. Již sám Ježíš nás varoval, abychom se nesoustředili na třísku v oku svého bližního, když nevidíme trám ve svém vlastním oku.¹¹⁷

¹¹⁶ Srov. JAN PAVEL II. Encyklika *Redemptoris misio* (7. prosince 1990). Praha: Zvon, 1994, čl. 90.

¹¹⁷ Srov. BERGOGLIO, J. M. - František. *Pokora, cesta k Bohu: Dórotheos z Gazy: O obviňování sebe sama*. Praha: Paulínky, 2013, s. 6-8.

Závěr

Náboženská výchova dětí je jednou z oblastí, kde rodina plní svoji nezastupitelnou úlohu. Žádná veřejná instituce si nemůže osobovat právo suplovat rodinu a rozhodovat, jakým směrem se má výchova ubírat. Rodina je prototypem společenského soužití, místem lásky, kde pokrevní příbuznost zavazuje poutem vzájemné solidarity. Pokud je úplná a rodiče svědomitě plní své povinnosti v lásce k sobě navzájem i ke svým dětem, pak vzniká ideální prostředí pro výchovu dítěte. Křesťané svůj manželský svazek posvěcují vzájemným veřejným slibem - neodvolatelným svobodným souhlasem daným sobě navzájem před Bohem, což je nejen zavazuje, ale především posiluje na jejich společné cestě životem.

Dostát všem závazkům není snadné, ale v atmosféře modlitby otevřené pro působení Ducha Svatého mohou využívat darů, které Duch vylévá na církev - naši vychovatelku ve víře. Ona pokračuje v pedagogice Otce i Syna, hlásá, slaví a koná, stává se živým místem katecheze. Žádný člověk, ani milující rodič, nemá schopnost v druhém vzbudit víru. To může jen Bůh, který však s naší spoluprací počítá a na mnoha místech Písma nás k ní přímo vybízí. Růst ve víře je celoživotní úkol, který na tomto světě nebude nikdy zakončen. Budeme-li svůj život žít pravdivě a pokorně se necháme vést Bohem, staneme se našim dětem tím nejlepším příkladem.

Pokud je pro rodiče eucharistie středem a vrcholem jejich života, pak z ní čerpají sílu a nalézají v ní útěchu v těžkostech, které je provázejí. Každý chce pro své dítě to nejlepší, proto bychom měli aktivně usilovat o dobrou přípravu svých dětí k prvnímu přijetí eucharistie i svátosti smíření. Již od raného věku se jim snažit zprostředkovat obraz milujícího Boha Otce, který nás vždy přijímá s otevřenou náručí, i když se nám mnohdy nedaří plnit Jeho vůli. Začlenit svátosti do jejich života tak, aby se staly jeho pravidelnou a nedílnou součástí na další cestě k Bohu. Své úsilí podpořit výchovou k modlitbě, liturgickému prožívání uprostřed společenství, které je spojeno s Kristem účastí na společné eucharistické hostině.

Z výše uvedeného plyne, že úloha úplně dobře fungující křesťanské rodiny je velmi podstatná v rozvíjení daru víry u pokřtěných dětí. Nesmíme však

opomenout důležitý aspekt, kterým je působení Boží milosti. I dítě pocházející z rodinného prostředí nepodporujícího či dokonce kladoucího překážky růstu ve víře se může stát „dobrým“ křesťanem. Naopak to, které mělo podle našich lidských měřítek ideální předpoklady pro život s Bohem, se Mu může na své životní cestě vzdálit. Jedinou opravdovou zárukou pro růst ve víře je Boží milosrdenství a svobodná kladná odpověď na Boží volání ze strany dítěte, které mohou rodiče podpořit svým snažením v duchu benediktinského: „Modli se a pracuj“.

Rodina je povolána k velkému úkolu při budování Božího království již zde na zemi. Pokud vytvoří živé společenství lásky, žijící v duchu evangelia, slouží nejen církvi, ale i celé společnosti. Je přirozeným prostředím uvádění dětí do liturgické modlitby, jehož podmínkou je pravidelná a zároveň radostná účast všech jejích členů na nedělní mši svaté i přijímání svátostí. Do manželství (rodičovství) vstupujeme s mnohými ideály a utopickými představami, které se týkají „správného“ života. Naše předsevzetí ohledně modlitby, vzájemné komunikace, láskyplného přijetí partnera a dětí bez podmínek i schopnosti odpouštět, bývají často v konfrontaci s každodenními událostmi těžko splnitelné. Jsme lidé a ve své podstatě egoisté. Co se našich životních poslání týká, měli bychom si formulovat cíle spíše slovy: „Chtěl bych být dobrým manželem a rodičem podle Boží vůle“, než „Chci se stát ideální manželkou a dokonalou matkou“. Pokud budeme denně na kolenou pokorně hledat Boží vůli, vyhneme se mnohým zklamáním plynoucím z namyšleného spoléhání se pouze na své omezené lidské schopnosti.

Křesťanská rodina hlásá evangelium především prostřednictvím výchovy svých dětí, ale i způsobem „vycházení“ do svého okolí. Postoje, jaké rodiče zaujmají vůči bližním (pomoc trpícím a potřebným, přístup ke stáří, úcta k daru života, vnímání potřebnosti materiálních statků pro život), zásadně ovlivňují způsob, jakým budou v dospělosti jednat i jejich děti.

Papež František nás ve své exhortaci *Evangelii gaudium* nabádá nejen k hlásání radostné zvěsti, ale též k otevřenosti našich srdcí, aby kerygma mohlo osvětlovat celý náš život. Pokud se necháme vést Boží láskou, Ona nám pomůže vyjít ze své sebestřednosti a individualismu. Důvěra v Boží milosrdenství nám

pomůže překonávat napětí mezi lidskými omezeními a očekáváními, která mnohdy nedokážeme naplnit. Toto je důležitý předpoklad pro vytvoření živého farního společenství, které je nejen místem, kde se naslouchá Božímu slovu a slaví se slavnost setkání s živým Kristem, ale zároveň je startem pro život mimo sakrální prostory, kam jsme vysíláni s vybídkou: „Jděte ve jménu Páně“. Nejen na pastorační činnosti církve, ale též na každém z nás záleží, jak se bude naše farní společenství rozvíjet. Aktivní účast na liturgickém slavení je předpokladem pro růst společenství, které si bude vzájemnou oporou jako širší rodina. Změní-li se přístup každého z nás, budeme-li se snažit být činnou součástí farního společenství, do kterého patříme (aktivní zapojení do liturgie; společenství dětí, mládeže, manželů, seniorů; společné modlitby matek, otců, manželek; křížové cesty; zapojení do misijních aktivit; účast na rekolekcích, přednáškách, výletech; víkendy pro rodiny; společná účast na aktivitách organizovaných na diecézní úrovni – setkání dětí, mládeže, pouť rodin...), najdeme v něm oporu i zdroj cenných životních zkušeností u našich bratří a sester v Kristu. Svým potomkům tak můžeme předávat to, co sami prožíváme a důvěrně známe.

Význam rodinné církve je patrný i v modlitbě, kterou se v letošním roce v našich farnostech společně modlíme pod vedením kněze při každé nedělní mši svaté. Jedná se o modlitbu za královéhradeckou diecézi připomínající si významné výročí své existence. *„Trojjediný Bože, děkujeme Ti za naši diecézi, která je již 350 let živým společenstvím křesťanů a v jednotě se Svatým otcem spoluutváří tajemné Tělo Kristovo. Duchu Svatý, strážce naší katedrály, na přímluvu Panny Marie nám daruj rodiny, které žijí podle vzoru Rodiny Svaté, ...“*

RENZOVÁ, JANA. *Úloha křesťanské rodiny v přípravě dítěte na přijetí eucharistie a svátosti smíření*. Olomouc, 2014. Diplomová práce. 80 s. Katedra křesťanské výchovy CMTF UP v Olomouci.

Vedoucí práce: doc. Dr. Rudolf Smahel, Th.D.

Počet titulů bibliografie: 70.

Anotace

První přijetí eucharistie, kterému v našich podmínkách předchází svátost smíření, uvádí pokřtěného do plného života s Kristem ve společenství církve. Práce se zaměřuje na úlohu křesťanských rodičů v procesu přípravy dítěte na přijetí obou svátostí. První část přibližuje postavení křesťanské rodiny v současném světě. Druhá část zkoumá dítě v mladším školním věku z pohledu pedagogiky a psychologie. Třetí část se zabývá vzdálenou přípravou na přijetí obou svátostí i jednotlivými kroky bezprostřední přípravy. Zvažuje význam náboženské výchovy v rodině pro růst víry dítěte i důležitost zapojení křesťanské rodiny do života farního společenství.

Klíčová slova: křesťanská rodina, náboženská výchova, víra, eucharistie, svátost smíření, společenství.

Abstract

The first reception of Eucharist, in our conditions preceded by the Sacrament of Reconciliation, brings the christened into the full life with Christ in the community of the Church. The work is focused on the role of the Christian parents in the process of the preparation for reception of both the Sacraments. The first part provides an insight into the position of the Christian family in contemporary world. In the second part, a school-age child is examined from the point of view of pedagogy and psychology. The third part deals with the distant

preparation for the reception of both the Sacraments as well as the particular stages of the immediate preparation. The importance of the religious upbringing in the family for the growth of the child's faith is considered together with the importance of the engagement of the Christian family in the life of the parish community.

Key words: Christian family, religious upbringing, faith, Eucharist, the Sacrament of Reconciliation, community.

Seznam použitých zkratek

Zkratky biblických knih:

Gn	První kniha Mojžíšova
J	Evangelium podle Jana
1J	První list Janův
Ko	List Koloským
1K	První list Korintským
Mt	Evangelium podle Matouše
Př	Knihy Přísloví
Žd	List Židům

Zkratky Dokumentů II. vatikánského koncilu

AA	Apostolicam actuositatem (Dekret o apoštolátu laiků)
GE	Gravissimum educationis (Deklarace o křesťanské výchově)
GS	Gaudium et spes (Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě)
LG	Lumen gentium (Věroučná konstituce o církvi)

Ostatní zkratky

ČBK	Česká biskupská konference
NRG	Normy Biskupství královéhradeckého (Normae Episcopatus Reginae Gradecensis)

BIBLIOGRAFIE

Seznam použitých pramenů

1. Bible – *Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*, *Ekumenický překlad*. 15. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2008. 350 s. ISBN 978-80-85810-74-5.
2. BENEDIKT XVI. *Porta fidei: Apoštolský list daný motu proprio k vyhlášení Roku víry* (11. října 2011). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012. 31 s. ISBN 978-80-7195-636-5.
3. BENEDIKT XVI. Encyklika *Caritas in veritate* (29. června 2009). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. 109 s. ISBN 978-80-7195-414-9.
4. BENEDIKT XVI. Posynodální apoštolská exhortace *Sacramentum caritatis*. Praha: Paulínky, 2007. 110 s. ISBN 978-80-86949-32-1.
5. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 603 s. ISBN 80-7192-467-9.
6. JAN PAVEL II. Apoštolská adhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981). 2. vyd. Praha: Zvon, 1996. 101 s. ISBN 80-7113-161-X.
7. JAN PAVEL II. *Dopis rodinám papeže Jana Pavla II*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1994. 60 s. ISBN nevedeno.
8. JAN PAVEL II. Encyklika *Redemptoris misio* (7. prosince 1990). Praha: Zvon, 1994. 64 s. ISBN 80-7113-101-6.
9. *Katechismus katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. 818 s. ISBN 80-7192-488-1.
10. PAPEŽ FRANTIŠEK. Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013). Praha: Paulínky, 2014. 183 s. ISBN 978-80-7450-118-0.
11. PAPEŽ FRANTIŠEK. Encyklika *Lumen fidei*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013. 61 s. ISBN 978-80-7195-741-6.
12. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998. 239 s. ISBN nevedeno.

Seznam použité literatury

1. ALBERICH, Emilio a DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*. Praha: Portál, s. r. o., 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-382-6.
2. BERGOGLIO, Jorge Mario – František. *Pokora, cesta k Bohu: Dórotheos z Gazy: O obviňování sebe sama*. Praha: Paulínky, 2013. 63 s. ISBN 978-80-7450-095-4.
3. BERGOGLIO, Jorge a SKORKA, Abraham. *O nebi a zemi*. Praha a Litomyšl: Nakladatelství Paseka s. r. o., 2013. 196 s. ISBN 978-80-7432-305-8.
4. CAMPBELL, Ross. *Potřebuji tvou lásku*. Praha: Návrat, 1992. 124 s. ISBN 80-85495-11-2.
5. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku od 6 do 12 lat*. KRAKÓW: Wydawnictwo WAM, 2003. 238 s. ISBN 83-7318-051-6.
6. *Cesty katecheze. Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku*. Praha: Česká biskupská konference, 2009- . ISSN 1803-7224.
7. ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk, 2000. 378 s. ISBN 80-7239-060-0.
8. DŘÍMAL, Ludvík. *Katecheze jako výchova víry*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2002. 44 s. ISBN 80-7266-122-1.
9. DŘÍMAL, Ludvík. *Katecheze jako činnost společenství církve*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2003. 48 s. ISBN 80-7266-123-9.
10. DŘÍMAL, Ludvík. *Katecheze v dějinách a současnosti [CD-ROM]*. Brno: Proglas s.r.o., 2012.
11. EXUPÉRY, Antoine. de Saint. *Citadela*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. 440 s. ISBN 978-80-7021-936-2.
12. FERRERO, Bruno. *Šťastní rodiče: křesťanská výchova podle Dona Boska*. Praha: Portál, 2004. 152 s. ISBN 80-7178-937-2.
13. GRUBER, Elmar. *Děti se ptají na Boha*. Praha: Portál, 1994. 77 s. ISBN 80-85282-19-4.
14. HANESOVÁ, Dana. *Náboženská výchova v školách*. 2. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela - Pedagogická fakulta, 2005. 212 s. ISBN 80-8083-121-1.

15. HEALYOVÁ, Mary. *Muži a ženy jsou z ráje. Průvodce Teologií těla Jana Pavla II.* Praha: Paulínky, 2009. 119 s. ISBN 978-80-86949-70-3.
16. HERCIKOVÁ, Pavla Edita. *Křesťanská výchova dětí.* Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2002. 170 s. ISBN neuvedeno.
17. CHAPMAN, Gary. *Pět jazyků lásky. Naučte se hovořit jazykem lásky toho druhého...* 2. vyd. Praha: Návrat domů, 2010. 137 s. ISBN 978-80-7255-216-0.
18. Katechetické a pedagogické centrum Biskupství královéhradeckého. *Metodická příručka k programu „Bůh k nám přichází“ – inovace (ověřovací verze).* Hradec Králové, 2011 – 2012. ISBN neuvedeno.
19. Katechetické a pedagogické centrum Biskupství královéhradeckého. *Uvedení dětí do svátostného života – bezprostřední příprava dětí k prvnímu svatému přijímání a ke svátosti smíření. Seminář KPC.* Hradec Králové, 2009. ISBN neuvedeno.
20. *Katolický týdeník.* Praha: Katolický týdeník, s. r. o., 1989-. ISSN 0862-5557.
21. Kolektiv autorů. *Křesťanská iniciace.* Praha: Katechetická sekce České biskupské konference, 2012. 134 s. ISBN 978-80-260-2330-2.
22. Kolektiv autorů. *Křesťanská iniciace – Sborník třetí vědecké katechetické konference.* Praha: Katechetická sekce České biskupské konference, 2009. 119 s. ISBN 978-80-87082-10-2.
23. KOPŘIVA, Pavel a kol. *Respektovat a být respektován.* 3. vyd. Kroměříž: Spirála, 2008. 286 s. ISBN 978-80-904030-0-0.
24. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak si navzájem lépe porozumíme - kapitoly z psychologie sociální komunikace.* Praha: Svoboda, 1988. 240 s. ISBN neuvedeno.
25. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Povídej – naslouchám.* 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. 135 s. ISBN 978-80-7195-405-7.
26. LACY, Charles a Ilse. *Odpovědnost křesťanských rodičů.* 2. vyd. Olomouc: Misijní snaha Olomouc, 1990. 177 s. ISBN neuvedeno.
27. LAŠEK, Jan. *Sociální psychologie II.* Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. 142 s. ISBN 80-7041-907-5.

28. MONSPORTOVÁ, Marie. *Metodika výuky křesťanské výchovy na II. st. ZŠ a SŠ z pohledu pedagogické praxe – náměty pro začínající učitele*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. 121 s. ISBN 978-80-7368-895-0.
29. MUCHOVÁ, Ludmila. *Úvod do náboženské pedagogiky*. České Budějovice: Ediční středisko PF JU, 1992. 147 s. ISBN 80-7040-052-8.
30. MURŮNOVÁ, Eva a MUCHOVÁ, Ludmila. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1. - 9. ročníku základní školy (pro nepovinný předmět náboženství v základních školách)*. Praha: ČBK, 2004. 168 s. ISBN neuvedeno.
31. NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, 1997. 437 s. ISBN 80-200-0625-7.
32. *Obřady pokání*. Praha: Česká liturgická komise, 1982. 208 s. ISBN neuvedeno.
33. OPATRŇÝ, Aleš. *Úvahy k májovým pobožnostem. O rodině dnes*. Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1997. 39 s. ISBN neuvedeno.
34. PAPEŽ FRANTIŠEK. *Prosím o přátelský dialog*. Praha: Ikar, 2013. 192 s. ISBN 978-80-249-2308-6.
35. PŠENIČKA, Oldřich. *Sexuální výchova v rodině*. 2. vyd. Hradec Králové: Hnutí Rodina ve spolupráci s nakladatelstvím ATD, 1995. 310 s. ISBN 901524-3-0.
36. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1989. 440 s. ISBN 80-7038-078-0.
37. ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál, s. r. o., 2007. 328 s. ISBN 978-80-7367-312-3.
38. *Slovo mají děti – autentické výroky dětí*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011. 70 s. ISBN 978-80-7195-569-6.
39. SMAHEL, Rudolf. *Domov prožít – domov vytvářet*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1995. 156 s. ISBN neuvedeno.
40. SMAHEL, Rudolf. *Duševní vývoj a duchovní zrání dítěte v křesťanské rodině*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1993. 119 s. ISBN neuvedeno.

41. SMAHEL, Rudolf. *Rozhlasové přednášky o výchově dětí*. 2. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2010. 126 s. ISBN 978-80-7266-346-0.
42. SOCHA, Josef a kol. *Velikonoce: resurrexit alleluja : rok víry l. p. 2013*. Hradec Králové, Typo Studio, 2013. 236 s. ISBN 978-80-87363-09-6. 236 s.
43. ŠELINGA, Jozef. *Najvzácnejší dar*. Bratislava: Lúč, 2003. 144 s. ISBN 80-7114-447-9.
44. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2005. 468 s. ISBN 80-246-0956-8.
45. ZVĚŘINA, Josef. *Teologie agapé – II. svazek*. Praha: Scriptum, 1994. 486 s. ISBN 80-85528-20-7.

Seznam internetových zdrojů

1. APOŠTOLSKÝ STOLEC. *Charta práv rodiny* [online]. 22. 10. 1983. [cit. 2014-02-13]. Dostupné z: <http://www.rodice.wz.cz/charta.htm>
2. BENEDIKT XVI. *Víra činí život plně lidským: Katecheze Benedikta XVI. při generální audienci, nám. sv. Petra* [online]. Vatikán: Česká sekce Vatikánského rozhlasu, 17. 10. 2012 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=17278>
3. BISKUPSTVÍ KRÁLOVÉHRADECKÉ. *Norma Biskupství královéhradeckého 3/2006 NRG: Směrnice pro přípravu dětí k prvnímu svatému přijímání a svátosti smíření* [online]. Hradec Králové, 10. 8. 2006 [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: http://www.bihk.cz/repository/files/_ke-stazeni/KPC/nrg_2006_03-0810-1_sv_pr.pdf
4. *CIC: Kodex kanonického práva* [online]. [cit. 2014-02-20]. Dostupné z: <http://web.katolik.cz/feeling/library/Kodex.pdf>
5. ČESKÁ SEKCE VATIKÁNSKÉHO ROZHLASU. *Zprávy: Benedikt XVI.: Rodina je místem, kde se žije a kde se k lásce vychovává* [online]. Vatikán, 1. 12. 2011 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=15577>
6. ČESKÁ SEKCE VATIKÁNSKÉHO ROZHLASU. *Zprávy: List papeže Františka adresovaný rodinám* [online]. Vatikán, 2. 2. 2014 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=19657>

7. KONGREGACE PRO SVÁTOSTI z podnětu papeže Pia X. (8. SRPNA 1910). *Dekret "Quam Singulari": O věku, jehož se u dětí požaduje k prvnímu svatému přijímání* [online]. Vendeé, 2009-2011 [cit. 2014-02-08]. Dostupné z: <http://www.vendee.cz/texty/quam.html>
8. NÁRODNÍ CENTRUM PRO RODINU. *VII. světové setkání rodin* [online]. Národní centrum pro rodinu, 25. 10. 2012 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://www.rodiny.cz/cirkev-a-rodina/svetova-setkani-rodin/1991-vii-svtove-setkani-rodin>
9. NÁRODNÍ CENTRUM PRO RODINU. *O nás* [online]. Národní centrum pro rodinu, 3. 5. 2012 [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://www.rodiny.cz/o-nas>
10. PAPEŽ FRANTIŠEK. *Svatost eucharistie: Katecheze Svatého otce na generální audienci, nám. sv. Petra* [online]. Vatikán: Česká sekce Vatikánského rozhlasu, 5. 2. 2014 [cit. 2014-02-21]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=19539>
11. PASTORAČNÍ STŘEDISKO BISKUPSTVÍ KRÁLOVÉHRADECKÉHO. *E-learningový kurz o křesťanství: Metodika práce s Biblií pro děti školního věku* [online]. Hradec Králové, 2013 [cit. 2014-01-10]. Dostupné z: <http://moodle.bihk.cz/mod/folder/view.php?id=68>
12. VOLNÝ, Vladislav. *Teorie stadií víry J.W.Fowlera* [online]. Olomouc: CMTF UP Olomouc, leden 2013 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCYQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.cmtf.upol.cz%2Ffileadmin%2Fuser_upload%2FCMTF%2FKatedra_krestanske_vychovy%2Fstadia_viry.rtf&ei=D45FU-jKEK707AbCw4H4Cw&usg=AFQjCNGPjYRVmR8VhCl0YNCGen6IIPe4wg
13. *Zákon č. 89/2012 Sb.: Občanský zákoník* [online]. 3. 2. 2012. [cit. 2014-02-11]. Dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/obcansky-zakonik-novy>